

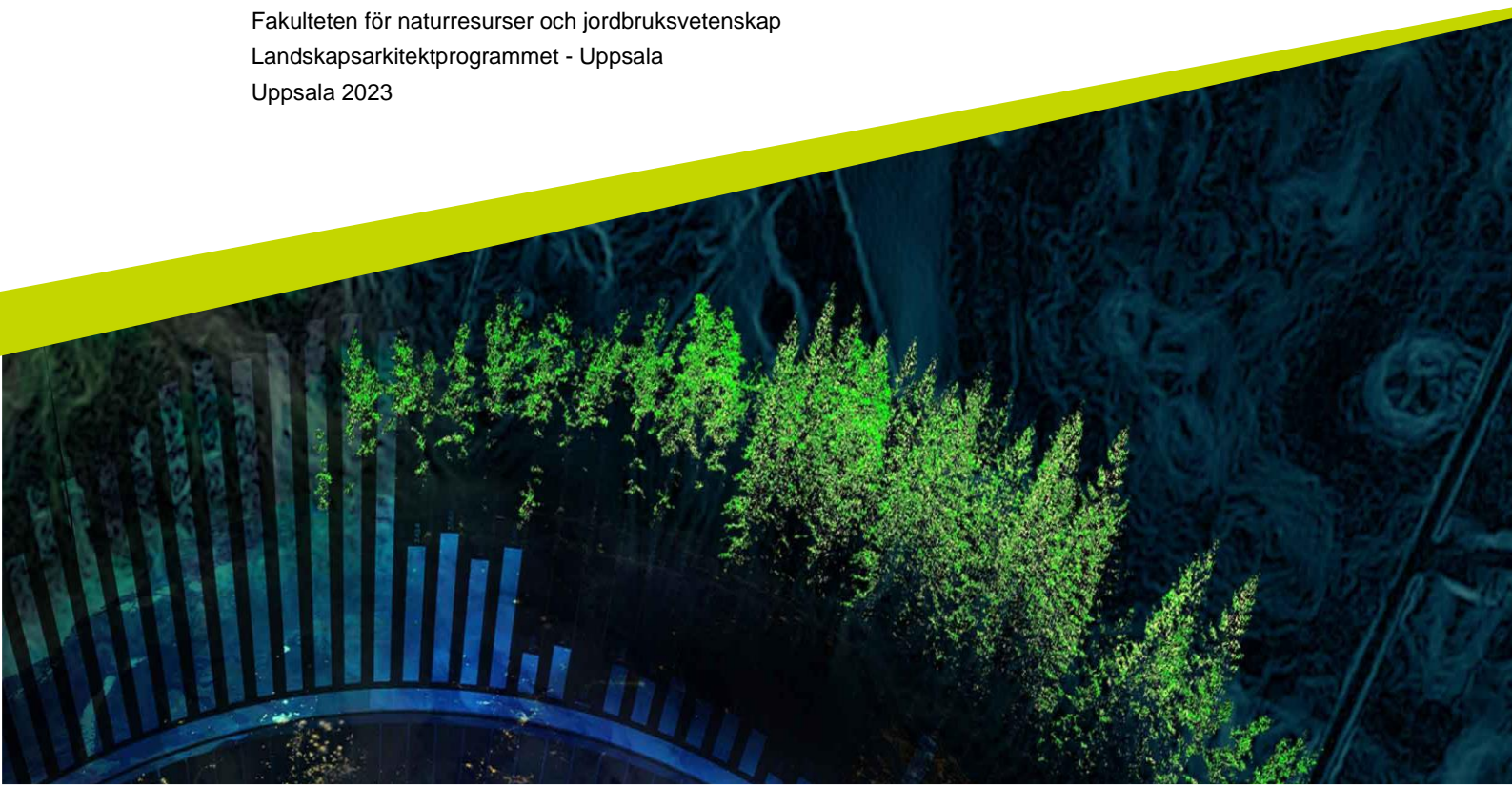
Stockholms stadskyrkogårdars kvaliteter

En platsstudie som lyfter rekreativa kvaliteter och gröna värden

---

Ebba Edlund och Hannah Nordström

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2023

Stockholms stadskyrkogårdars kvaliteter. En platsstudie som lyfter rekreativa kvaliteter och gröna värden

The qualities of Stockholm's city cemeteries. A site study highlighting recreational qualities and green values

Ebba Edlund och Hannah Nordström

Handledare: Helena Nordh, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator: Viveka Hoff, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0861
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2023
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Stockholm, landskapsarkitektur, S:ta Maria Magdalena kyrkogård, Adolf Fredriks kyrkogård, S:t Johannes kyrkogård, Katarina kyrkogård, kyrkogård, stadskyrkogård, grönyta, stadsplanering, rekreativa stadsmiljöer, parkmiljö, perceived sensory dimensions (PSD), liminal-, spiritual-, multicultural- and multifunctional spaces (LSMM)

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

Sammanfattning

Tillgång till grönområden är en grundförutsättning för hållbara städer och människors fysiska och mentala välmående, men växande befolkningar i städerna leder till att befintlig rekreativ grönyta exploateras och byggs bort. Det leder i sin tur till att andra typer av grönstruktur, exempelvis kyrkogårdar och begravningsplatser, används i allt större utsträckning för rekreativa ändamål. I den här studien ämnar vi undersöka kyrkogårdar i Stockholm i syftet att identifiera deras värden och kvaliteter för boende i staden. Tidigare forskning av Stoltz och Grahn (2021) har visat att det finns specifika kvaliteter som människor söker efter i utomhusmiljöer. Dessa kvaliteter går under benämningen *Perceived Sensory Dimensions* (PSD) och innefattar nyckelkvaliteterna *naturlig* (*natural*), *kultiverad* (*cultural*), *sammanhållen* (*cohesive*), *diversifierad* (*diverse*), *skyddad* (*sheltered*), *öppen* (*open*), *rofylld* (*serene*) och *social* (*social*). Vi tillämpar PSD för att analysera kyrkogårdarna. För att lyfta kyrkogårdens typspecifika egenskaper tillämpar vi även Grabalov och Nordhs (2021) teoretiska ramverk kring platser som *liminal*, *spiritual*, *multicultural and multifunctional spaces* (LSMM). Genom platsbesök med understödjande dokumentstudier samt teoretiska ramverk försöker vi identifiera dessa kvaliteter på platserna. För att underlätta analyseringen av platserna tillämpas en checklista baserad på de två teoretiska ramverken. Resultatet visar att de flesta av kvaliteterna går att identifiera på de undersökta kyrkogårdarna, men dessa kvaliteter väger olika tungt och finns i större eller mindre utsträckning. *Kultiverad* och *social* är de kvaliteter som dominerar, medan *naturlig* kvalitet och *skyddad* kvalitet är mindre framträdande. Vidare kan motsättande kvaliteter samexistera inom samma kyrkogård. Dessa typer av kyrkogårdar är *multifunktionella* hybridiseringar mellan park och begravningsplats där den offentliga sfären och den privata sfären är balanserad tack vare utformningen av platsen, med tydligt avgränsade delområden för olika typer av aktiviteter. Avslutningsvis kan vi även konstatera att kyrkogårdarna idag används för aktiviteter som tidigare ansågs olämpliga, exempelvis träning, picnic och hundrastning.

Nyckelord: Stockholm, landskapsarkitektur, S:ta Maria Magdalena kyrkogård, Adolf Fredriks kyrkogård, S:t Johannes kyrkogård, Katarina kyrkogård, kyrkogård, stadskyrkogård, grönyta, stadsplanering, rekreativa stadsmiljöer, parkmiljö, perceived sensory dimensions (PSD), liminal-, spiritual-, multicultural- and multifunctional spaces (LSMM)

Abstract

Access to green areas is a necessity for sustainable cities and people's physical and mental well-being, but growing urban populations lead to existing green space being exploited. This in turn leads to other types of green infrastructure, for example cemeteries and burial grounds, being used to an increasing extent for recreational purposes. In this study, we intend to examine cemeteries in Stockholm with the aim of identifying their values and qualities for the urban population. Previous research by Stoltz and Grahn (2021) has shown that there are specific qualities people look for in outdoor environments. These qualities are called *Perceived Sensory Dimensions* (PSD) and include *natural quality*, *cultural quality*, *cohesive quality*, *diverse quality*, *sheltered quality*, *open quality*, *serene quality* and *social quality*. We apply the PSD theory to analyze the cemeteries. To highlight the cemetery's type-specific characteristics, we also apply Grabalov and Nordh's (2021) theoretical framework around places as *liminal*, *spiritual*, *multicultural* and *multifunctional spaces* (LSMM). Through site visits, supplementing document studies and the two theoretical frameworks, we try to identify these qualities. To facilitate the analysis of the sites, a checklist based on the two theoretical frameworks is applied. The result shows that most of the qualities can be identified in the cemeteries, but these qualities are present to a greater or lesser extent. *Cultural quality* and *social quality* dominate, while *natural quality* and *sheltered quality* were less prominent. Furthermore, opposing qualities can coexist within the same cemetery. These types of cemeteries are *multifunctional* park-cemetery hybridizations where the public and private spheres are balanced thanks to the design of the cemetery, with clearly demarcated sub-areas for different types of activities. In addition, we notice that the cemeteries today are used for activities that were previously considered inappropriate, such as exercising, picnics and dog walking.

Keywords: Stockholm, landscape architecture, S:ta Maria Magdalena cemetery, Adolf Fredrik's cemetery, S:t Johannes' cemetery, Katarina cemetery, cemetery, urban cemetery, green space, green infrastructure, city planning, urban planning, recreational urban spaces, park(s), perceived sensory dimensions (PSD), liminal-, spiritual-, multicultural- and multifunctional spaces (LSMM)

Innehållsförteckning

Figurförteckning	7
1. Introduktion	11
1.1 Grönytor i staden – en hållbarhetsfråga	12
1.2 Att använda kyrkogårdar som rekreativ grönyta – en generationsfråga.....	13
1.3 Kyrkogårdar i staden – igår, idag och imorgon	14
1.4 Syfte och frågeställningar	15
2. Teori	16
2.1 Teoretiskt ramverk 1: <i>PSD</i>	16
2.1.1 Naturlig kvalitet	16
2.1.2 Kultiverad kvalitet.....	16
2.1.3 Sammanhängande kvalitet	16
2.1.4 Diversifierad kvalitet.....	17
2.1.5 Skyddad kvalitet.....	17
2.1.6 Öppen kvalitet	17
2.1.7 Rofylld kvalitet.....	17
2.1.8 Social kvalitet	17
2.1.9 PSD-kvaliteternas relation till varandra	18
2.2 Teoretiskt ramverk 2: <i>LSMM</i>	19
2.2.1 Ett tröskelutrymme	19
2.2.2 Ett spirituellt rum	19
2.2.3 Ett multikulturellt rum	20
2.2.4 Ett multifunktionellt rum	20
3. Metod	21
3.1 Litteraturoversikt.....	21
3.2 Checklista.....	21
3.3 Platsbesök.....	22
3.4 Spontana möten.....	22
3.5 Dokumentstudier	23
3.6 Val av plats.....	23
3.6.1 Adolf Fredriks kyrkogård.....	23
3.6.2 S:t Johannes kyrkogård	24
3.6.3 S:ta Maria Magdalena kyrkogård.....	25

3.6.4 Katarina kyrkogård.....	26
4. Resultat	28
4.1 Naturlig kvalitet.....	28
4.2 Kultiverad kvalitet.....	29
4.3 Sammanhängande kvalitet	31
4.4 Diversifierad kvalitet.....	31
4.5 Skyddad kvalitet.....	32
4.6 Öppen kvalitet	34
4.7 Rofyllad kvalitet.....	37
4.8 Social kvalitet	38
4.9 Sammanfattning av identifierade PSD-kvaliteter	41
4.10 Ett tröskelutrymme	43
4.11 Ett spirituellt rum	44
4.12 Ett multikulturellt rum	45
4.13 Ett multifunktionellt rum.....	45
4.14 Sammanfattning av identifierade LSMM-värden.....	48
5. Diskussion	51
5.1 Resultatdiskussion	51
5.2 Kyrkogården som rekreativ miljö.....	53
5.3 Metoddiskussion och kritik	56
6. Slutsats	58
Referenser.....	60
Figurer	62
Förord och tack	63
Bilaga 1 – checklista	64
Bilaga 2 – protokoll från platsbesök	67

Figurförteckning

- Figur 1. Modell av Stoltz och Grahn (2021:6). Modellen visar de åtta PSD-kvaliteterna och hur de relaterar till varandra. Närbelägna kvaliteter har likheter med varandra medan motstående kvaliteter är motsatser (Stoltz & Grahn 2021). .. 18
- Figur 2. Adolf Fredriks kyrkogård med omgivning. Den stora vägen till höger om kyrkogården är Sveavägen. Vit markering visar analysområde och inom analysområdet finns två urnlundar (de kvadratiska områdena) och en liten minneslund utmarkerade, såväl som Adolf Fredriks kyrka. Illustration av Nordström 2023, Flygfoto Adolf Fredriks kyrkogård ©Lantmäteriet 2023. 24
- Figur 3. S:t Johannes kyrkogård med omgivning. Vit markering visar analysområde. Inom analysområdet finns även S:t Johannes kyrka, ett större gravområde, lekplats och klockstapel utmarkerade. Illustration av Nordström 2023, Flygfoto S:t Johannes kyrkogård ©Lantmäteriet 2023. 25
- Figur 4. S:ta Maria Magdalena kyrkogård med omgivning. Norr om kyrkogården ligger Hornsgatan. Vit markering visar analysområde. Inom området är även askurnlund, minneslund och S:ta Maria Magdalena kyrka utmarkerade. Resterande yta utgörs av öppen gräsmatta och utspridda gravvårdar. Illustration av Nordström 2023, Flygfoto S:ta Maria Magdalena kyrkogård ©Lantmäteriet 2023. 26
- Figur 5. Katarina kyrkogård med omgivning. Vit markering visar analysområde. Inom analysområdet är även en större gräsyta, minneslund och Katarina kyrka utmarkerade. Illustration av Nordström 2023, Flygfoto Katarina kyrkogård ©Lantmäteriet 2023. 27
- Figur 6. Faunadepå på Adolf Fredriks kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023)... 28
- Figur 7. Änglasymbol på Katarina kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023). 29
- Figur 8. Monument med gammal kyrkklocka på Katarina kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023)... 30
- Figur 9. Monument över Evert Taube som står på den välklippta och välskötta gräsmattan på S:ta Maria Magdalenas kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023). 30

Figur 10. Gravområde på Katarina kyrkogård som ger ett brokigt intryck med variation i form och färg på vegetation, gravutsmyckningar och gravstenar. Foto Edlund och Nordström (2023).	32
Figur 11. Personliga gravutsmyckningar på S:ta Maria Magdalena kyrkogård som ger variation i färg. Bilden är beskuren för att inte visa namn på den avlidna. Foto Edlund och Nordström (2023).	32
Figur 12. Alléer som verkar rumsskapande på S:t Johannes kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).	33
Figur 13. Minneslunden på S:ta Maria Magdalena kyrkogård uppfattas ha viss skyddad kvalitet med bänkar som omges av en meterhög häck. Själva minneslunden ligger lite avsides en gångväg och bakom en allérad. Foto Edlund och Nordström (2023).	34
Figur 14. I sydvästra delen av Katarina kyrkogård finns ett område med två sittbänkar som har omgärdande mur och vegetation, vilket ger visst visuellt skydd. Detta ger området en mer upplevd skyddad kvalitet än övriga kyrkogården. Foto Edlund och Nordström (2023).	34
Figur 15. Stora delar av Adolf Fredriks kyrkogård är visuellt öppen, men staket begränsar rörelsefriheten. Foto Edlund och Nordström (2023).	35
Figur 16. Ett större öppet område på S:t Johannes kyrkogård utan visuella- eller fysiska hinder, utöver tillfällig avgränsning i form av provisoriskt stängsel till vänster i bilden. Foto Edlund och Nordström (2023).	36
Figur 17. Allé som löper genom S:ta Maria Magdalena kyrkogård. Det är möjligt att se från entré till entré, men alléraderna i sig avskärmar från övriga kyrkogården. Foto Edlund och Nordström (2023).	36
Figur 18. På Katarina kyrkogård finns en variation av områden som är mer eller mindre helt öppna (både visuellt och fysiskt) och områden som har en del skymmande element, främst i form av gravvårdar. Gravvårdarnas storlek, antal och utformning påverkar upplevelsen av kvaliteten öppen. Foto Edlund och Nordström (2023).	37
Figur 19. Bilden visar upphöjning och häck mellan S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Hornsgatan. I bakgrunden skymtar S:ta Maria Magdalena kyrka. Foto Edlund och Nordström (2023).	38
Figur 20. Lekställning på S:t Johannes kyrkogård. I höger kant skymtar det röda klocktornet. Foto Edlund och Nordström (2023).	39
Figur 21. En stor gräsyta på Katarina kyrkogård som lämnats öppen så att den kan användas av boende i närområdet för olika aktiviteter. Foto Edlund och Nordström (2023).	39

Figur 22. Lång rad med sittbänkar på Adolf Fredriks kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).....	40
Figur 23. Bänk med kvarlämnad ölflaska på Adolf Fredriks kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).....	40
Figur 24. Personliga gravutsmyckningar på Adolf Fredriks kyrkogård. Notera speciellt julgranen och nallen i ljuslyktan. Bilden är beskuren för att inte visa namn på den avlidna. Foto Edlund och Nordström (2023).....	40
Figur 25. Personliga och färgstarka gravutsmyckningar på Adolf Fredriks kyrkogård. Bilden är beskuren för att inte visa namn på den avlidna. Foto Edlund och Nordström (2023).....	41
Figur 26. Adolf Fredriks kyrkogård. På kyrkogården var kultiverad kvalitet mest framträdande. Även sammanhängande, öppen och social var framträdande, men inte i samma utsträckning som kultiverad. Naturlig, diversifierad, skyddad och rofylld var mycket lågt framträdande. Diagrammet illustrerar enbart värdena för Adolf Fredriks kyrkogård. Diagram av Nordström 2023.	41
Figur 27. S:t Johannes kyrkogård. På kyrkogården var kultiverad och social mest framträdande. Även öppen och diversifierad var framträdande, men inte i samma utsträckning. Sammanhängande, rofylld, skyddad och naturlig var låg. Diagrammet illustrerar enbart värdena för S:t Johannes kyrkogård. Diagram av Nordström 2023.	42
Figur 28. S:ta Maria Magdalena kyrkogård. På kyrkogården var kultiverad, social och öppen mest framträdande. Även sammanhängande var framträdande, men inte i samma utsträckning. Rofylld, diversifierad, skyddad och naturlig var mindre framträdande. Diagrammet illustrerar enbart värdena för S:ta Maria Magdalena kyrkogård. Diagram av Nordström 2023.	42
Figur 29. Katarina kyrkogård. På kyrkogården var kultiverad och social mest framträdande, medan öppen och diversifierad var något mindre framträdande. Rofylld var medium. Sammanhängande, skyddad och naturlig var mycket lågt framträdande. Diagrammet illustrerar enbart värdena för Katarina kyrkogård. Diagram av Nordström 2023.....	43
Figur 30. Skylt som informerar om Adolf Fredriks ekologiska initiativ. Sitter invid entré. Foto Edlund och Nordström (2023).	46
Figur 31. Plats för lek på S:t Johannes kyrkogård. Notera speciellt de två gravvårdarna till höger i bild. Foto Edlund och Nordström (2023).....	47
Figur 32. Bikupa på Katarina kyrkogårds öppna gräsmatta. Foto Edlund och Nordström (2023).....	47

- Figur 33. **Adolf Fredriks kyrkogård.** Uppskattning av hur tröskelvärde (liminal), spiritualitet (spiritual), multikulturalitet (multicultural) och multifunktionalitet (multifunctional) yttrar sig. Multifunktionalitet och spiritualitet bedöms som medium, multikulturalitet bedöms som relativt låg och tröskelvärdet bedöms som lågt. Diagram av Nordström (2023) baserad på modell av Grabalov och Nordh (2021)..... 48
- Figur 34. **S:t Johannes kyrkogård.** Uppskattning av hur tröskelvärdet (liminal), spiritualitet (spiritual), multikulturalitet (multicultural) och multifunktionalitet (multifunctional) yttrar sig. Tröskelvärdet bedöms som högt och multifunktionaliteten bedöms som relativt högt. Spiritualiteten och multikulturaliteten bedöms som låga. Diagram av Nordström (2023) baserad på modell av Grabalov och Nordh (2021)..... 49
- Figur 35. **S:ta Maria Magdalena kyrkogård.** Uppskattning av hur tröskelvärdet (liminal), spiritualiteten (spiritual), multikulturaliteten (multicultural) och multifunktionaliteten (multifunctional) yttrar sig. Multifunktionaliteten bedöms som medium och spiritualiteten och multikulturaliteten bedöms som relativt låga. Tröskelvärdet bedöms som lågt. Diagram av Nordström (2023) baserad på modell av Grabalov och Nordh (2021)..... 49
- Figur 36. **Katarina kyrkogård.** Uppskattning av hur tröskelvärdet (liminal), spiritualiteten (spiritual), multikulturaliteten (multicultural) och multifunktionaliteten (multifunctional) yttrar sig. Tröskelvärdet och multifunktionaliteten bedöms som höga. Spiritualiteten bedöms som relativt hög och multikulturaliteten bedöms som låg. Diagram av Nordström (2023) baserad på modell av Grabalov och Nordh (2021)..... 50

1. Introduktion

Den generella uppfattningen är att det finns gott om gröna naturområden i eller nära staden, vilket innebär att de ofta blir föremål för exploatering (Ankre & Petersson Forsberg 2019:200). Minskande mängd grönyta har negativa effekter på lokalklimat och människors hälsa (Boverket u.å.a). Ett hållbart samhälle förutsätter därmed att människor har tillgång till grönyta i stadsmiljö (ibid.) och i och med minskande mängd grönyta blir det ännu viktigare att bevara den grönyta som finns. När grönytan byggs bort eller på annat vis överexploateras blir konsekvensen att kvarvarande natur och parker överutnyttjas och människor söker sig till nya vistelseplatser (Ankre & Petersson Forsberg 2019:200 ; Nordh et. al 2022a).

Begravningsplatser är grönytor som kan ha många liknande kvaliteter som parker (Evensen et. al. 2017). Det är, framförallt, besökares inställning och hur de närmar sig de olika miljöerna som skiljer sig (ibid). Tidigare studier (Grabalov och Nordh 2021 ; Rae 2021 ; Nordh et. al. 2022a) har visat att kyrkogårdar och begravningsplatser globalt har börjat användas till mer än enbart gravbesök. I Sverige har kyrkogårdar och begravningsplatser i allt högre utsträckning börjat användas för andra alternativa aktiviteter såsom att sola, leka, ha picnic och åka pulka (Stockholms stad 2016). Detta skifte i användning har dock resulterat i konflikt mellan primärfunktionen begravningsplats och som rekreativ yta (Stockholms stad 2016 ; Nordh et. al 2022a). Konflikt uppkommer, bland annat, i och med skiljaktigheter i vad som anses som lämpligt eller olämpligt användande av begravningsplatser (Rae 2021 ; Nordh et. al. 2022a). De olika uppfattningarna varierar mellan individer liksom mellan och inom generationer samt utifrån kulturell och religiös tillhörighet (ibid.).

Begravningsplatser används mer rekreationellt i urbana miljöer där det finns en begränsning på tillgänglig grönyta och där befintlig grönyta överutnyttjas (Nordh et. al 2022b). Enligt Stoltz och Grahn (2021) finns det kvaliteter som människor föredrar och upplever som extra viktiga i urbana grönområden. För att främja användningen av grönområden och se till att dessa grönområden möter människors behov är det därför viktigt att kunna identifiera dessa kvaliteter (ibid). Stoltz och Grahn (2021) formulerar dessa nyckelkvaliteter i teorin om *Perceived Sensory Dimensions* (PSD), vilken sammanfattar de element som bedöms som viktigast. Nyckelkvaliteterna innefattar *naturlig (natural)*, *kultiverad (cultural)*, *sammanhållen (cohesive)*, *diversifierad (diverse)*, *skyddad (shelter)*, *öppen (open)*, *rofylld (serene)* och *social (social)* (ibid). Utifrån dessa kvaliteter kan man gestalta en miljö för att vara återhämtande eller aktiverande för besökare - en miljö med fokus på människors välmående och behov (ibid). PSD-kvaliteterna har applicerats

på studier över hela världen och resultatet visar att människor upplever kvaliteterna liknande, oavsett kultur och bakgrund (ibid).

I den här uppsatsen ämnar vi undersöka vilka PSD-kvaliteter, såsom de presenteras av Stoltz och Grahn (2021), som stadskyrkogården har och i hur hög eller låg grad de upplevs vid besök. PSD kompletteras med ytterligare ett teoretiskt ramverk av Grabalov och Nordh (2021), vilken fångar begravningsplatsens typs specifika nyanser som vi anser saknas i PSD-kvaliteterna, vilka berör grönområden mer generellt. Grabalov och Nordh (2021) undersöker begravningsplatsen som en övergångszon mellan det privata och offentliga, ett spirituellt rum och ett multikulturellt- samt multifunktionellt utrymme (*liminal, spiritual, multicultural and multifunctional spaces* - LSMM). Vidare använder vi båda termerna *kyrkogård* och *begravningsplats*. Vi beskriver platserna som kyrkogårdar eftersom de specifika platserna tillhör kyrkor och benämns som kyrkogårdar av Svenska kyrkan. De har därtill "kyrkogård" i namnet. Därtill har vi tillämpat terminologin *gravplats* eller *gravområde* för att beskriva delområden inom kyrkogårdarna som karaktäriseras och definieras genom en stor mängd synliga gravvårdar.

Vi har valt att undersöka fyra kyrkogårdar i Stockholms innerstad. Stadskyrkogårdarna valdes då de är äldre och centralt placerade och är etablerade som grönyta. Vidare kan vi genom att analysera flera kyrkogårdar jämföra platsernas kvaliteter och eventuellt identifiera mönster. Genom att undersöka kyrkogårdarnas eventuella PSD-kvaliteter och platserna utifrån LSMM kan vi därmed undersöka vilka värden stadskyrkogården kan bidra med som grönyta inom ramarna för de använda teorierna.

1.1 Grönytor i staden – en hållbarhetsfråga

Idag är över hälften av världens befolkning bosatt i städer och siffran förväntas öka (UNDP u.å.a). Det innebär att städer både växer och blir tätare för att bereda plats åt den ökande befolkningen. När städerna förtätas riskerar grönområden i staden att exploateras (Ankre & Petersson Forsberg 2019:200), vilket leder till att människor som bor centralt får allt mindre tillgång till grönyta. Minskad mängd grönyta i städerna har negativa konsekvenser för lokalklimat, dagvattenhantering, luftkvalitet såväl som människors mentala och fysiska hälsa (Boverket u.å.a). Parker och andra gröna livsmiljöer förbättrar mikroklimatet i bebyggd miljö genom att, bland annat, reglera temperaturen och minska värme-ö-effekten (Boverket u.å.a).

Gröna livsmiljöer bidrar till att uppfylla ett flertal delmål av de globala målen som ingår i Agenda 2030, exempelvis mål 3 *God hälsa och välbefinnande*, mål 11 *Hållbara städer och samhällen*, mål 13 *Bekämpa klimatförändringarna* samt 15 *Ekosystem och biologisk mångfald* (Boverket u.å.a). Tidigare studier globalt har visat att levnadsmiljöer med integrerad grönska och närhet till grönska har en positiv effekt på människors välbefinnande (WHO 2016). Enligt FN:s *allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna* har alla människor "rätt till en levnadsstandard som är tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande" (FN 2008:8). Grönyta i närområdet är därmed en demokrati- och

jämlikhetsfråga. Vidare är förekomsten av och tillgången till grönytor i staden därmed en etisk skyldighet att inkorporera i stadsutformningen: “Grönska i den nära bostadsmiljön har visat sig ha särskilt stor hälsopåverkan för socioekonomiskt svaga grupper i samhället. Därför är gröna bostadsgårdar, parker och nära grönområden viktiga för att skapa förutsättningar för en god och jämlik hälsa för alla” (Boverket u.å.a).

1.2 Att använda kyrkogårdar som rekreativ grönyta – en generationsfråga

Begravningsplatser, med dess möjliga *multifunktionella* kvaliteter, är en unik miljö med potentiellt rekreativa egenskaper (Grabalov & Nordh 2021). Förtätningen i städer påverkar användandet av och inställningen till begravningsplatsen som en möjlig plats för rekreation (Nordh et. al. 2022a). Rae (2021) beskriver hur inställningen till begravningsplatsen som en potentiellt rekreativ yta skiljer sig mellan generationer. Äldre generationer av besökare framhåller ha något striktare inställning till vilka aktiviteter som anses lämpliga på en begravningsplats, medan yngre generationer av besökare tycks ha en mer liberal inställning (ibid). Yngre generationer nyttjar gärna begravningsplatser för hundpromenader, träning och för att träffas och prata (ibid). Äldre generationer har, enligt Rae (2021), generell inställningen att begravningsplatsen är en plats för vördnad och att annat än stillsamma aktiviteter är respektlösa. I likhet med Rae (2021) observerade Nordh et al. (2022b) i en studie kring begravningsplatser i Danmark och Finland att yngre personer i Danmark var mer benägna att använda begravningsplatser för rekreativa ändamål, exempelvis promenader och picnic. Samma studie visade även att barnfamiljer gärna promenerar och använder begravningsplatser för sociala aktiviteter samt att förskolor tog med barnen till begravningsplatser och lät de springa och leka på gräsmattorna (Nordh et al. 2022b). Vidare menar Rae (2021) även att det finns en skillnad i inställning hos de som sköter begravningsplatserna, exempelvis menar författaren att yngre kyrkogårdsskötare tillåter ett bredare spektrum av aktiviteter än äldre kyrkogårdsskötare.

Grabalov och Nordh (2021), i likhet med Rae (2021), förutspår att begravningsplatser kan komma att bli mer *multifunktionella* i framtiden. Vidare menar Grabalov och Nordh (2021), Rae (2021) samt Nordh. et. al. (2022a) att trots att begravningsplatsen har en tydlig huvudfunktion, som bör bevaras, utesluter inte det att platsen även kan ha andra funktioner och exempelvis användas rekreationellt. Som Rae (2021) observerat sker successivt ett generationsskifte i synen på hur begravningsplatser kan och bör användas. Det innebär, bland annat, att hur man visar vördnad för de döda förändras, exempelvis innebär lek på en begravningsplats inte nödvändigtvis att man är respektlös utan lek kan till och med välkomnas (ibid).

1.3 Kyrkogårdar i staden – igår, idag och imorgon

Utöver kyrkogårdens primärfunktion som begravningsplats har den även historiskt nyttjats som allmänning, handels- och marknadsplats för socknen samt som betesmark (Lundquist 1992:15,18). I och med reformationen skedde ett skifte i tanken om hur kyrkogården skulle användas och successivt flyttades kyrkogårdarna utanför staden (Svenska kyrkan, u.å.a). Urbaniseringen och tillväxten av städerna har resulterat i att kyrkogårdarna på nytt har en central placering i stadsutformningen (Lundquist 1992:30).

I och med att kyrkogården tidigare nyttjades för foder och bete var den även till största del fri från planteringar och bestod huvudsakligen av ängsmark (Kristensen, 2021). Under 1700-talet kom nya ideal och kyrkogården delades upp i kvarter emellan vilka gångar och planteringar uppfördes (Svenska kyrkan, u.å.a). Träd, som tidigare uteblivit från gestaltningen, planterades både i och kring kyrkogården då dessa ansågs bidra till en mer hälsosam miljö (ibid). När kremering infördes under sent 1800-tal följde att fler människor kunde begravas på en mindre yta (ibid). Kremering förändrade även utformningen av kyrkogården - efter 1950-talet reder man plats för minneslund och under tidigt 2000-tal gör man även plats för askgravplats och askgravlund (gravvård respektive gravområde för askurnor) (ibid). Under 1900-talet blir kyrkogårdens geometriska uttryck även mer organiskt och naturen får ta sig vidare uttryck, exempelvis anläggs skogskyrkogårdar (ibid).

Till skillnad från annan grönyta är begravningsplatser i större utsträckning skyddade från exploatering (Kristensen 2021). Begravningslagen säger att man behöver länsstyrelsens tillstånd att förändra användningen av en befintlig begravningsplats (Boverket u.å.b). Enligt kulturmiljölagen ska kyrkor, kyrkogårdar och begravningsplatser som tillkommit eller byggts innan 1940 förvaltas på ett sätt som bevarar deras utformning och karaktär (ibid.). De äldre träd och häckar som pryder kyrkogårdarna är även de skyddade enligt kulturmiljölagen 1988:950 och dubbelt skydd råder för exempelvis alléer samt trädrader i och med biotopskyddsförordning 1988:1252 (Kristensen 2021). När annan grönyta byggs bort kommer begravningsplatsen därmed att finnas kvar. Kyrkogården, med sina träd och alléer, kan därmed fungera som spridningskorridorer (Kristensen 2021) och i och med en successiv förändring i inställning till hur begravningsplatser nyttjas kan de komma att användas alltmer som gröna rekreativa ytor i en annars hårdgjord miljö.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att analysera de fyra kyrkogårdarna Adolf Fredriks kyrkogård, S:t Johannes kyrkogård, S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Katarina kyrkogård utifrån de två teoretiska ramverken om PSD (Stoltz & Grahn 2021) och LSMM (Grabalov & Nordh 2021). Därigenom ämnar vi identifiera platsernas eventuella kvaliteter och värden.

- *Vilka PSD-kvaliteter kan identifieras på Adolf Fredriks kyrkogård, S:t Johannes kyrkogård, S:ta Maria Magdalena kyrkogård samt Katarina kyrkogård i Stockholm och i vilken grad upplevs de?*
- *Hur upplevs kyrkogårdarna utifrån teorin om LSMM?*
- *Vilka skillnader (i kvaliteter och värden) finns det mellan de undersökta stadskyrkogårdarna?*

2. Teori

I det här kapitlet presenteras de teoretiska ramverk vi har använt oss av i den här studien. Inledningsvis presenteras teoretiskt ramverk 1: PSD. PSD har delats upp i vardera nyckelkvalitet med en beskrivning över element som tillhör berörd kvalitet samt hur kvaliteterna relaterar till varandra. Efter PSD presenteras teoretiskt ramverk 2: LSMM. LSMM har delats upp efter vardera värde med en sammanfattande beskrivning.

2.1 Teoretiskt ramverk 1: PSD

Inledningsvis presenteras de olika kvaliteterna och därefter presenteras hur kvaliteterna kontrasterar eller samspelar med varandra – deras relation till varandra (se avsnitt 2.1.9 samt figur 1). PSD utgörs av de åtta nyckelkvaliteterna *naturlig*, *kultiverad*, *sammanhållen*, *diversifierad*, *skyddad*, *öppen*, *rofylld* och *social* (Stoltz & Grahn 2021). De är de viktigaste kvaliteterna som människor generellt söker, vill ha och uppskattar i urbana grönområden (ibid). För att en kvalitet ska upplevas mer eller mindre starkt krävs att grönområdet innehåller respektive saknar vissa specifika element och sinnesintryck (ibid). Teorin utgår ifrån subjektiva upplevelser av miljöer såväl som närvaro av fysiska element. Nedan presenteras hur Stoltz och Grahn (2021) identifierar de olika kvaliteterna.

2.1.1 Naturlig kvalitet

Naturlig kvalitet (se figur 1) förknippas med upplevelsen av att miljön är naturlig och har uppstått av sig själv och att den inte är människoskapad eller direkt människopåverkad (Stoltz & Grahn 2021). Vegetationen bör upplevas som självsådd och spontan (ibid). Även förekomst av vilda djur förstärker kvaliteten (ibid). Denna kvalitet kräver ofta en större yta (Berggren-Bärring & Grahn 1995), men kan även identifieras på mindre ytor med objekt såsom äldre träd, buskage och stenblock (Stoltz & Grahn 2021).

2.1.2 Kultiverad kvalitet

Den *kultiverade* kvaliteten står i kontrast till den *naturliga* kvaliteten (se figur 1) (Stoltz & Grahn 2021). Kvaliteten upplevs i miljöer som skapats och skötts av människor för deras aktiviteter och kan därmed visa spår av människors kultur, tro och andra värderingar (ibid). Kvaliteten återfinns på stora såväl som mindre ytor, exempelvis runt ett monument (Berggren-Bärring & Grahn 1995).

2.1.3 Sammanhängande kvalitet

Den *sammanhängande* kvaliteten förknippas med miljöer som upplevs enhetliga och väl sammanhållna - rumsligt, innehållsmässigt och strukturellt (Stoltz & Grahn 2021). Kvaliteten ger känslan av att man under en längre tid rör sig inuti en enhetlig

och sammanhängande miljö, vilket innebär att kvaliteten ofta kräver en större yta (ibid). Kvaliteten upplevs ofta som “being in another world” eller “a world in itself” (Stoltz & Grahn 2021:5).

2.1.4 Diversifierad kvalitet

Den *diversifierade* kvaliteten står i kontrast med den *sammanhängande* kvaliteten (se figur 1) (Stoltz & Grahn 2021). Kvaliteten upplevs i miljöer med variation i exempelvis färg, form, textur och doft (ibid). Hög komplexitet och variation av *naturliga* element såsom stenar, vatten och vegetation bidrar även till att höja kvaliteten (ibid). Det innebär att mindre områden med hög artdiversitet eller stor variation av element kan ge denna kvalitet (ibid).

2.1.5 Skyddad kvalitet

Den *skyddade* kvaliteten är förenlig med den *naturliga* kvaliteten och den *diversifierade* kvaliteten (se avsnitt 2.1.9) (Stoltz & Grahn 2021). Kvaliteten innebär att miljön kan ge en upplevd känsla av skydd eller att bli omgärdad (ibid). Miljön kan upplevas som en fristad eller tillflyktsort att vara själv i eller för ett mindre sällskap att gå undan till (ibid). Kvaliteten förknippas med omslutande utrymmen och känslan av att “To see without being seen” (Stoltz & Grahn 2021:5). Kvaliteten kan uppstå inom både mindre och större områden (ibid).

2.1.6 Öppen kvalitet

Den *öppna* kvaliteten kontrasterar mot *skyddad* kvalitet, men är förenlig med de *kultiverade* och *sammanhängande* kvaliteterna (se avsnitt 2.1.9) (Stoltz & Grahn 2021). *Öppen* kvalitet förknippas med möjligheten att överblicka ett område och kvaliteten associeras därför ofta med utsikter (ibid). Vidare innebär kvaliteten ofta en avsaknad av skymmande föremål eller skymmande vegetation (ibid). Den *öppna* miljön möjliggör även rörelsefrihet och bör ha utrymme för olika slags aktiviteter (ibid). *Öppen* kvalitet hittas främst i större områden (ibid).

2.1.7 Rofylld kvalitet

Den *rofyllda* kvaliteten bär likheter med de *naturliga* och *sammanhängande* kvaliteterna (se avsnitt 2.1.9) och hittas primärt i tysta, lugna miljöer med hög upplevd trygghet (Stoltz & Grahn 2021). Vidare uppfattas miljön ofta som välskött och är fri från skräp och ogräs (ibid). Naturljud såsom fågelkvitter kan förstärka kvaliteten (ibid). Kvaliteten verkar även kräva en viss avsaknad av andra människor för att den ska upplevas (ibid). Den *rofyllda* kvaliteten beskrivs som den mest återhämtande kvaliteten (ibid).

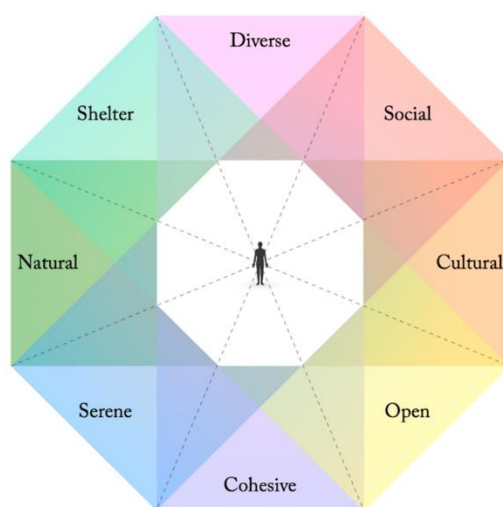
2.1.8 Social kvalitet

Den *sociala* kvaliteten kontrasterar mot den *rofyllda* kvaliteten, men har likheter med de *kultiverade* och *diversifierade* kvaliteterna (se avsnitt 2.1.9) (Stoltz & Grahn 2021). Den *sociala* kvaliteten förknippas oftast med en stark närvaro av andra människor och innebär en miljö med möjlighet för både aktiva sociala

interaktioner, såsom att mötas och prata, samt passiv socialisering, som att från ett avstånd iaktta och känna närvaro av andra människor (ibid). Den här kvaliteten förknippas främst med urbana sammanhang såsom torg och parker (ibid) och beskrivs som den minst återhämmande kvaliteten (Stigsdotter et. al. 2017).

2.1.9 PSD-kvaliteternas relation till varandra

PSD-kvaliteterna presenteras av Stoltz och Grahn (2021) i nedanstående modell. Modellen är uppdelad i åtta delar där respektive kvalitets placering indikerar dess relation till övriga kvaliteter (se figur 1). Beroende på placering och relation kan förekomsten av en kvalitet stärka eller hämma en annan (Stoltz & Grahn 2021).

Figur 1. Modell av Stoltz och Grahn (2021:6). Modellen visar de åtta PSD-kvaliteterna och hur de relaterar till varandra. Närbelägna kvaliteter har likheter med varandra medan motstående kvaliteter är motsatser (Stoltz & Grahn 2021).

De motstående kvaliteterna i modellen definieras genom motverkande egenskaper, vilket gör att de kontrasterar mot varandra:

- Naturlig (*Natural*) – Kultiverad (*Cultural*)
- Sammanhängande (*Cohesive*) – Diversifierad (*Diverse*)
- Skyddad (*Sheltered*) – Öppen (*Open*)
- Rofylld (*Serene*) – Social (*Social*).

Exempelvis definieras kvaliteten *öppen* av en avsaknad av visuellt hindrande element medan kvaliteten *skyddad* behöver dessa för att upplevas (Stoltz & Grahn 2021). Dessa motstående kvaliteter kan därmed hamna i konflikt och vara svårt att kombinera i en och samma miljö (ibid). Emellertid innebär inte detta att kvaliteterna inte kan samexistera inom samma område, men det är mer ovanligt (ibid). Kvaliteter som däremot ligger nära varandra har mer lika egenskaper och är lättare att kombinera och tillämpa tillsammans (ibid.). Detta innebär att om exempelvis *naturlig* är starkt framträdande i en miljö är det mycket troligt att även de relaterade

kvaliteterna, *skyddad* och *rofylld* också kommer att vara framträdande då de har lika egenskaper och element (ibid.).

2.2 Teoretiskt ramverk 2: *LSMM*

För att belysa begravningsplatsens typspecifika och unika karaktär har vi valt att kombinera Stoltz och Grahns (2021) teoretiska ramverk med Grabalov och Nordhs (2021) teoretiska ramverk kring begravningsplatsen som ett gränsöverskridande fenomen. Grabalov och Nordh (2021) beskriver den danska och norska stadskyrkogårdens roll som grönyta och publik plats genom att identifiera fyra distinkta egenskaper och funktioner – begravningsplatsen som ett tröskelutrymme, ett spirituellt rum, ett multikulturellt rum samt ett multifunktionellt rum (*liminal-, spiritual-, multicultural- and multifunctional spaces*).

2.2.1 Ett tröskelutrymme

Grabalov och Nordh (2021) beskriver begravningsplatsen som ett så kallat *liminal space* och menar att detta “tröskelrum” utgör ett möte mellan det offentliga och det privata. Begravningsplatsen är offentlig i egenskap av publik plats, men gravarna i sig utgör privat egendom (ibid.). Begravningsplatsen blir således ett mellanting som är svårhittat i andra miljöer. Vidare menar Grabalov och Nordh (2021) att ytterligare ett lager av komplexitet tillkommer i och med att en del kyrkogårdar och begravningsplatser ägs av kyrkan och andra av kommunen, vilket innebär att det offentliga rummet i praktiken inte är fullt så offentligt. Denna hybridisering mellan offentligt och privat innebär en sfär som både bjuder in allmänheten och där man tillåts vara själv bland andra (ibid.).

Vidare menar Grabalov och Nordh (2021) att både Oslos och Köpenhamns strategier utgår ifrån att inkludera allmänheten, men att den speciella miljön och primärfunktionen som begravningsplats ska respekteras och att det därmed ska informeras kring vilka aktiviteter som anses mer eller mindre lämpliga.

2.2.2 Ett spirituellt rum

Det *spirituella* är en kvalitet som är svårhittad i stadsmiljö, men som återfinns på begravningsplatser (Grabalov & Nordh 2021). Grabalov och Nordh (2021) menar att begravningsplatsen upplevs på ett sätt som skiljer sig från andra publika platser och att upplevelsen är viktig i sig. På begravningsplatsen ställs man öga mot öga med döden och livets begränsningar (ibid.). Begravningsplatsen innebär därmed en närkontakt med det mystiska och vidare en emotionell sfär där man tillåts uttrycka privata känslor i det publika rummet. Idag tillåts även betydligt mer personliga gravutsmäckningar, vilket bidrar till att göra begravningsplatsen mer privat. Vidare framhåller Grabalov och Nordh (2021) begravningsplatsen som en speciellt återhämtande miljö.

2.2.3 Ett multikulturellt rum

Kyrkogården är ett traditionellt kristet utrymme, men bland annat med ändrad terminologi - från *kyrkogård* till *begravningsplats* - ämnar man öppna upp för det multikulturella. Idag välkomnar man även andra religioner och personer som tidigare mött motstånd att använda begravningsplatserna (Grabalov & Nordh 2021 ; Nordh et. al 2022). Förhoppningen är att kyrkogården, eller begravningsplatsen, ska bli mer *multikulturell*. Vidare har alla som är folkbokförda i Sverige, enligt lag, rätt till en gravplats, oavsett religiös- eller kulturell tillhörighet (Svenska kyrkan u.å.c).

2.2.4 Ett multifunktionellt rum

Multifunktionalitet innebär att flera funktioner kan samexistera inom samma utrymme. Grabalov och Nordh (2021) beskriver hur Oslo och Köpenhamn har skilda uppfattningar kring vad *multifunktionalitet* innebär på begravningsplatser i praktiken. Vidare framhåller författarna att man i Oslo närmar sig uttrycket *multifunktionalitet* ekologiskt, genom ett tydligt fokus på biodiversitet, klimatanpassningar och genom att exempelvis inkorporera strategier för att öka mängden pollinatörer. I Köpenhamn har man istället fokuserat på den *sociala* aspekten, där det *multifunktionella* rummet utgörs av rekreativa möjligheter och där bröllop, konserter et cetera bjuds in att ta plats (ibid.). I Köpenhamn ser man på zonindelning som ett sätt att göra kyrkogården mer *multifunktionell*, men man menar samtidigt att trots att man infört rekreationella zoner är det viktigt att bevara huvudfunktionen begravningsplats så att man inte tappar den typspecifika karaktären (ibid.). Zonindelning kan därmed bidra till ökad *multifunktionalitet*.

3. Metod

Den här uppsatsen och tillika studien är en jämförande kvalitativ platsstudie baserad på litteraturöversikt, dokumentstudier, platsbesök, checklista utifrån de två teoretiska ramverken PSD och LSMM samt spontana möten under platsbesök. Utifrån platsbesök har fyra kyrkogårdar i centrala Stockholm analyserats för att på så vis identifiera deras kvaliteter inom PSD och LSMM.

I det här kapitlet presenteras de olika metoder vi har använt oss av under studiens gång. Inledningsvis presenterar vi de teoretiska ramverk vi har hämtat från vår litteraturöversikt, därefter behandlar vi hur vi byggt upp vår checklista. Vidare förklarar vi hur våra platsbesök har gått till, varefter vi i enkelhet lyfter de spontana möten vi hade under platsbesöken med kyrkogårdsbesökare och anställda. Avslutningsvis presenterar vi kompletterande dokumentstudier och val av plats.

3.1 Litteraturöversikt

Inledningsvis har vi sökt efter artiklar och hittat två etablerade teoretiska ramverk och formulerat en checklista utifrån dessa (se bilaga 1). Vi har utgått ifrån Stoltz och Grahns (2021) teoretiska ramverk om PSD samt Grabalov och Nordhs (2021) teoretiska ramverk om LSMM. PSD är ett etablerat ramverk som används för att identifiera element och kvaliteter människor söker efter inom grönområden och andra typer av rekreativa miljöer. Vi har valt att kombinera PSD med LSMM eftersom LSMM lyfter begravningsplatsens typspecifika egenskaper - egenskaper som PSD saknar, exempelvis *spiritualitet*.

Vidare har vi hämtat bakgrundsinformation om stadsstruktur, grönytor och rekreativa miljöer, om de valda stadskyrkogårdarna samt andra vetenskapliga artiklar med tangerande studier om begravningsplatser som utförts inom Norden och USA.

3.2 Checklista

Genom ingående analys av de två teoretiska ramverken PSD och LSMM har vi plockat ut vad vi anser är kärnaspekterna av varje kvalitet och därefter formulerat en checklista (se bilaga 1) utifrån dessa aspekter. Checklistan skapades för att underlätta under platsbesök vid identifiering av kvaliteter och element som bygger upp kvaliteterna. Checklistan är uppdelad efter varje kvalitet med punkter för vardera element.

3.3 Platsbesök

I den här studien har vi, i enlighet med liknande studier av exempelvis Rae (2021), utfört platsbesök. Rae (2021) använde sig, bland annat, av platsbesök för att samla in data för att jämföra olika fall (begravningsplatser), varför även vi bedömde att platsbesök var en lämplig metod för att identifiera kvaliteter och samla in underlag för analys. Genom platsbesök kan vi observera aspekter som inte framgår genom bild-, kart- och annat dokumentmaterial, exempelvis hur rumsliga indelningar genom vegetation upplevs, ljudnivåer, siktlinjer och säkerhet.

Platsbesök på Adolf Fredriks kyrkogård och S:t Johannes kyrkogård utfördes 2023-01-30. Under platsbesöket var en del av S:t Johannes kyrkogård provisoriskt avspärrad. Platsbesök på S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Katarina kyrkogård utfördes 2023-01-31. Besöken ägde rum under förmiddag och mitt på dagen. Stadskyrkogårdarna analyserades utifrån checklistan (se bilaga 1). Vi började med att gå runt hela platsen för att få ett helhetsintryck och sedan tittade vi på delområden och därefter detaljer som höjden på häckar, siktlinjer och eventuellt skymmande vegetation et cetera. Under platsbesöken antecknade vi de intryck vi fick av platserna utifrån en kvalitet i taget. Därefter sammanställde vi all data i ett protokoll (se bilaga 2). För att minimera att våra förutfattade meningar om platserna skulle färga datan deltog båda uppsatsförfattarna vid samtliga besök. Därtill diskuterade vi ingående våra intryck för att dessa skulle bli så opartiska som möjligt.

Under resultatkapitlet finns en sammanställning av vardera potentiell kvalitet för varje kyrkogård samt en bedömning kring huruvida kvaliteterna är närvarande inom berörd plats. PSD och LSMM har graderats utifrån obefintligt, lågt, relativt lågt, medium, relativt högt och högt.

3.4 Spontana möten

Under platsbesöken skedde spontana möten med kyrk- och kyrkogårdsbesökare samt anställda vid Svenska kyrkan. De kom med kommentarer, vilka vi har inkluderat i texten. Mötena var oplanerade, men gav värdefulla insikter om hur platserna används över hela året.

De spontana mötena uppstod naturligt under platsbesöken genom att vi blev tillfrågade vad vi gjorde och vad vi studerade. Vi ställde inte själva några frågor utan det var den andra parten som självmant berättade om sina upplevelser och intryck av berörd plats som en respons och reaktion på vår närvaro och vår studie. Kommentarer handlade om vad de själva använde platsen för och hur de upplevde att andra människor nyttjade platsen samt egna värderingar kring hur platsen bör användas. Sammanlagt fick vi kommentarer från 4 besökare och 3 anställda.

3.5 Dokumentstudier

Under platsbesöken samlades eget bildmaterial in. Bildmaterialet kompletterades i vissa fall med bilder från senare besökstillfällen. Därtill har vi använt oss av översiktsbilder i form av flygfoton (från Lantmäteriet) och Google Street View. Bilder och flygfoton har använts för att illustrera vissa kvaliteter samt legat till grund för vidare analys av hur kyrkogårdarna är uppbyggda. Genom flygfoton kunde vi avgöra utbredning och utformning av delområden inom platserna. Flygfoton och Google Street View ger även en bild av hur rumslighet tar sig uttryck på platserna under övriga årstider.

Eftersom en del av S:t Johannes kyrkogård var avspärrad under platsbesök använde vi oss av Google Street View för att undersöka hur den delen var uppbyggd och kan upplevas. Genom Google Street View kunde vi se planteringar, siktlinjer och utformning av delområdet.

3.6 Val av plats

Undersökningen avgränsas geografiskt till kyrkogårdarna Adolf Fredrik, S:t Johannes, S:ta Maria Magdalena och Katarina i Stockholm. Kyrkogårdarna har valts eftersom de har ett högt kulturhistoriskt värde och eftersom kyrkogårdarna har funnits som etablerad grönyta i staden under lång tid. Vidare har platserna valts i och med deras centrala placering på Norrmalm och Södermalm. Kyrkogårdarna skiljer sig i struktur och form, men utgår ifrån samma eller liknande förutsättningar i egenskap av bostadsnära grönområden, vilket tillåter djupgående analys och lämpligt jämförelseunderlag. Vidare är samtliga kyrkogårdar öppna för allmänheten, vilket är en förutsättning för att vi ska kunna besöka, observera och analysera platserna.

I den här studien valde vi att titta på kyrkogårdar som är centralt belägna i Stockholm eftersom större kyrkogårdar som ligger mer i utkanten av staden ofta har mer parklik karaktär och ofta är speciellt utformade för att vara mer parklika, exempelvis Skogskyrkogården. I den här studien låg fokus på mer okonventionellt rekreationella områden, vilket tillåter oss att undersöka värdet av platserna för människor som har längre att ta sig till större grönområden och skogsområden.

3.6.1 Adolf Fredriks kyrkogård

Adolf Fredriks kyrkogård (se figur 2) anlades under 1630-talet som begravningsplats och ligger centralt på Norrmalm i Stockholm (Stockholms stift 2017a). Kyrkogården är rektangulär och är idag ca 1 hektar, men var ursprungligen betydligt större (ibid). Bland annat togs en del av den östra sidan bort när man anlade Sveavägen (Edlund 2018). Mitt på kyrkogården ligger Adolf Fredriks kyrka som stod klar 1783 (ibid.) och som tillsammans med kyrkogårdens vinkelräta gångvägar delar upp platsen i fyra rektangulära gravkvarter (Stockholms stift 2017a).

Kyrkogården hyser både äldre och yngre gravar som till största del är belägna i de nordöstra och sydvästra gravkvarteren (egen observation). I östra delen av kyrkogården finns två urnlundar som omges av meterhöga häckar och längs med dem ligger gravar (Stockholms stift 2017a). I nordvästra delen ligger en minneslund med ett fåtal sittplatser (ibid.). Kyrkogården har en stor variation av växtarter och omgärdas av större och mindre träd samt en del buskar, vilket bidrar med “en påtaglig grönska” under sommarhalvåret (Stockholms stift 2017a:11).

Figur 2. Adolf Fredriks kyrkogård med omgivning. Den stora vägen till höger om kyrkogården är Sveavägen. Vit markering visar analysområde och inom analysområdet finns två urnlundar (de kvadratiska områdena) och en liten minneslund utmarkerade, såväl som Adolf Fredriks kyrka. Illustration av Nordström 2023, Flygfoto Adolf Fredriks kyrkogård ©Lantmäteriet 2023.

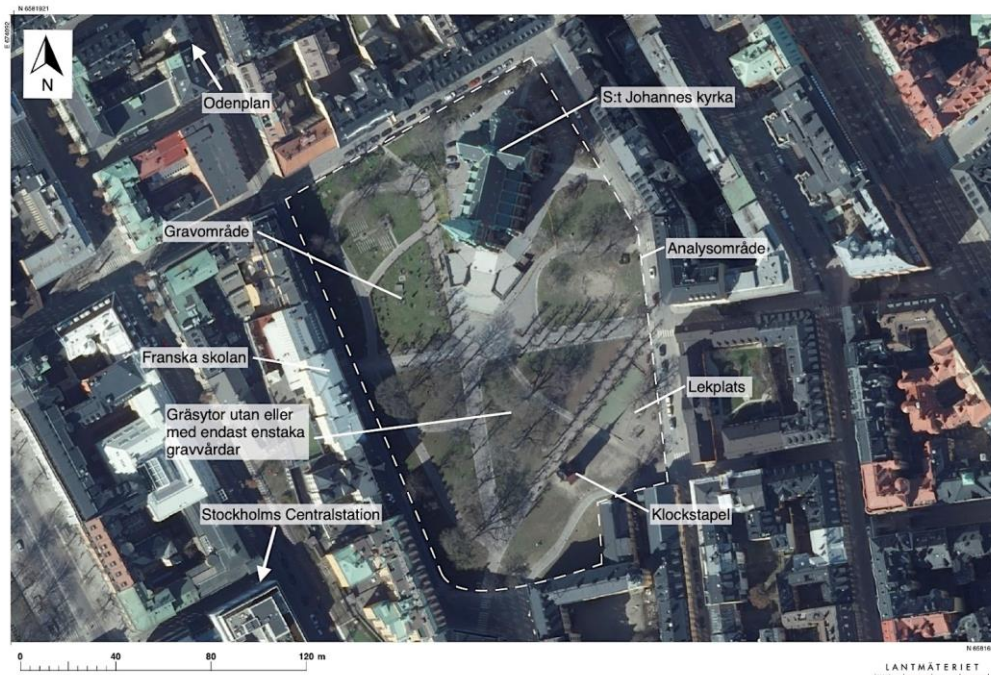
3.6.2 S:t Johannes kyrkogård

S:t Johannes kyrkogård (se figur 3) ligger centralt på Norrmalm i Stockholm (Stockholms stift 2017b). Formen på kyrkogården är oregelbunden och med sina 2,3 hektar är den en av de större kyrkogårdarna i innerstaden (ibid). Området som kyrkogården idag ligger på har använts som begravningsplats sedan minst 1640-talet, men faktisk ålder är okänd (Svenska kyrkan u.å.b). I södra delen av kyrkogården finns en röd klockstapel av trä från 1692 (Stockholms stift 2017b) och i nordost ligger S:t Johannes kyrka. Idag sker nya gravsättningar väldigt sällan (ibid).

De räta gångarna på kyrkogården kom till 1814 och tre år senare kompletterades de med träd, vilka planterades i alléer (Stockholms stift 2017b). Vid slutet av 1800-talet gjordes förändringar i kyrkogårdens karaktär till att mer efterlikna en park (ibid). Mindre och svängda gångar tillkom och placeringen av träd och buskar blev

mindre strikt (ibid). Liknande förändring skedde på resten av de undersökta stadskyrkogårdarna (Stockholms stift 2017abcd). Denna förändring berodde bland annat på att de flesta församlingar anslöt sig till Norra begravningsplatsen så gravsättningar på den egna kyrkogården minskade och därtill fanns ett initiativ att göra kyrkogårdar till promenadplatser (Stockholms stift 2017abcd). Sydöst om S:t Johannes kyrka har en lekpark uppförts (Stockholms stift 2017b). Idag används lekplatsen och intilliggande bollplan av bland annat Franska Skolans elever (egen observation).

Figur 3. S:t Johannes kyrkogård med omgivning. Vit markering visar analysområde. Inom analysområdet finns även S:t Johannes kyrka, ett större gravområde, lekplats och klockstapel utmarkerade. Illustration av Nordström 2023, Flygfoto S:t Johannes kyrkogård ©Lantmäteriet 2023.

3.6.3 S:ta Maria Magdalena kyrkogård

S:ta Maria Magdalena kyrkogård (se figur 4) tillkom i samband med uppförandet av S:ta Maria Magdalena kapell år 1350 och räknas därmed som en av de äldsta kyrkogårdarna i Stockholm (Stockholms stift 2017c). Vidare är den även den första kyrkogården på stadsdelen Södermalm i Stockholm (ibid). Under 1800-talet, i samband med en minskning av begravingar på kyrkogården, fick S:ta Maria Magdalena kyrkogård en mer parklik karaktär (ibid).

S:ta Maria Magdalena kyrkogård är idag cirka 1,4 hektar stor och ligger precis intill Hornsgatan, vilken i början av 1900-talet sänktes med ungefär 4 meter gentemot kyrkogården (Stockholms stift 2017c). S:ta Maria Magdalena kyrkogård är en aktiv

kyrkogård som hyser ungefär 100 nya respektive 100 äldre gravvårdar (ibid). Det finns en stor mängd träd på kyrkogården - närmare 100 stycken - där de flesta är parklindar i alléer längs med gångvägarna (ibid).

Figur 4. S:t Maria Magdalena kyrkogård med omgivning. Norr om kyrkogården ligger Hornsgatan. Vit markering visar analysområde. Inom området är även askurnlund, minneslund och S:t Maria Magdalena kyrka utmarkerade. Resterande yta utgörs av öppen gräsmatta och utspridda gravvårdar. Illustration av Nordström 2023, Flygfoto S:t Maria Magdalena kyrkogård ©Lantmäteriet 2023.

3.6.4 Katarina kyrkogård

Katarina kyrkogård (se figur 5) är belägen på Södermalm i Stockholm (Stockholms stift 2017d). Kyrkogården är kvadratisk och räknas till en av de större stadskyrkogårdarna med sina 2,65 hektar (ibid). Kyrkogården är en aktiv begravningsplats med både äldre och nya gravvårdar (ibid).

Katarina kyrka, med tillhörande kyrkogård, kom till under andra hälften av 1600-talet, men en del av området hade sedan långt tidigare varit begravningsplats (Stockholms stift 2017d). Under sent 1800-tal fick kyrkogården en mer parklik karaktär med svängda gångvägar, vilka sedan rätades ut under 1900-talet (ibid). Idag delar de rätta gångvägarna upp kyrkogården i triangulära och oregelbundna gravkvarter (ibid). Gravar finns utspridda över hela kyrkogården, med undantag av sydvästra delen där det finns en minneslund, vilken tillkom 1991 och nordöstra delen som utgörs av en större gräsyta (ibid). På kyrkogården finns främst parklind och hästkastanj varav några av individerna är från 1780-talet (ibid). I övrigt finns det även en variation i arter av buskar och mindre träd (ibid).

Figur 5. Katarina kyrkogård med omgivning. Vit markering visar analysområde. Inom analysområdet är även en större gräsyta, minneslund och Katarina kyrka utmarkerade. Illustration av Nordström 2023, Flygfoto Katarina kyrkogård ©Lantmäteriet 2023.

4. Resultat

I resultatkapitlet redogörs för vilka kvaliteter som identifierats på vardera kyrkogård. Vi har analyserat den insamlade datan och presenterar här en sammanställning av våra observationer utifrån vardera kvalitet samt gör en bedömning kring i hur stor grad kvaliteterna och värdena upplevs inom varje kyrkogård. Befintliga värden för PSD respektive LSMM har graderats utifrån låg, relativt låg, medium, relativt hög eller hög. PSD-kvaliteterna presenteras först (se avsnitt 4.1-4.9) och sedan presenteras värdena för LSMM (se avsnitt 4.10-4.14). Efter PSD respektive LSMM ges en sammanfattning av resultaten i form av diagram där graderingen låg till hög representeras i en skala 0-5 där 0 är obefintlig, 1 är låg, 2 relativt låg, 3 medium, 4 relativt hög och 5 hög.

4.1 Naturlig kvalitet

Den *naturliga* kvaliteten bedömdes som låg för samtliga kyrkogårdar. Det fanns dock fler *naturliga* element på Adolf Fredriks kyrkogård än på övriga kyrkogårdar.

På Adolf Fredriks kyrkogård fanns småfågel, ängsmark och faunadepå (se figur 6) samt flertalet äldre träd, men ängsmarkens utbredning var mycket begränsad, faunadepån liten och de äldre träden på platsen var beskurna. Trots hög bullervolym från intilliggande bilväg fanns ändå en ständig närvaro av fågelkvitter. I kontrast saknade S:t Johannes kyrkogård helt närvaro av fåglar och fågelkvitter. På S:ta Maria Magdalena kyrkogård noterades flest vilda djur (småfågel samt ekorre) och det fanns ett flertal äldre träd. Även på Katarina kyrkogård fanns äldre träd och där fanns även ett flertal som tillåtits växa fritt. På Katarina kyrkogård fanns en påtaglig närvaro av fågelkvitter. Samtliga kyrkogårdar hade en stark människopåverkad prägel samt få andra växter (utöver träd) eller äldre växtindivider av något slag, vilket hämmar den *naturliga* kvaliteten.

Figur 6. Faunadepå på Adolf Fredriks kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).

4.2 Kultiverad kvalitet

Den *kultiverade* kvaliteten bedömdes som hög på samtliga kyrkogårdar. Samtliga kyrkogårdar hade en stark människopåverkad prägel i form av välskötta gräsmattor och beskurna träd. På Katarina kyrkogård tilläts dock kvistar och löv ligga kvar i större utsträckning än på de övriga kyrkogårdarna (se figur 7).

Adolf Fredriks kyrkogård var välstrukturerad med sin symmetriska kvartersuppbyggnad (se figur 2), medan S:t Johannes var uppdelad mellan begravningsområde och ett område med mer parklik karaktär (se figur 3). Uppdelningen mellan begravningsområde och parklikt område gjorde att det inte fanns trosyttringar inom hela S:t Johannes kyrkogård, till skillnad mot övriga kyrkogårdar, vilka genomgående hade trosyttringar i form av kors, änglasymboler och liknande (se figur 7). I den parklika delen på S:t Johannes kyrkogård stod däremot ett väldigt iögonfallande rött klocktorn, vilket satte en historisk prägel på hela delområdet.

Inom både S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Katarina kyrkogård fanns skulpturala vattenelement. Båda platserna hade även gott om kulturyttringar i form av skulpturer och monument (se figur 8 och 9). På S:ta Maria Magdalena kyrkogård fanns, bland annat, en rungravsten samt en plackett med en dikt som handlade om S:ta Maria Magdalena kyrka. På Katarina kyrkogård stod den gamla kyrkklockan kvar som ett monument (se figur 8).

Figur 7. Änglasymbol på Katarina kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 8. Monument med gammal kyrkklocka på Katarina kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 9. Monument över Evert Taube som står på den välklippta och välskötta gräsmattan på S:ta Maria Magdalenas kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).

4.3 Sammanhängande kvalitet

Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård var rumsligt och strukturellt enhetliga, vilket innebär att de båda två, överlag, hade relativt *sammanhängande* kvalitet och bedöms därmed ha ett mediumvärde. Både Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård saknade dock visuell distansering från omkringliggande stadsbebyggelse, vilket delvis hämmade kvaliteten.

Till skillnad från ovan nämnda kyrkogårdar bedömdes både S:t Johannes kyrkogård och Katarina kyrkogård ha låg *sammanhängande* kvalitet. S:t Johannes kyrkogård var uppdelad i gravområde och ett rekreativt parkliknande område. De två delområdena står i stark kontrast till varandra. Även Katarina kyrkogård var uppdelad i mindre delområden, vilka skilde sig åt.

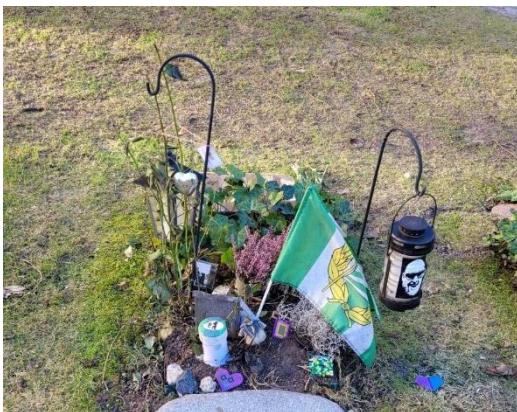
4.4 Diversifierad kvalitet

Katarina kyrkogård bedömdes ha relativt hög *diversifierad* kvalitet. Katarina kyrkogård var uppdelad i fyra mindre delområden, vilka hade distinkta och särskiljande karaktärer. Även inom de mindre delområdena rådde stor variation i färg, form och textur. Det sydöstra gravområdet uppfattades som speciellt *diversifierat* i och med en stor variation av gravvårdar och gravutsmyckningar samt vegetation (se figur 10). Även S:t Johannes kyrkogård var uppdelad och hade därmed viss *diversifierad* kvalitet, men i två områden med distinkt karaktär. På S:t Johannes kyrkogård kontrasterade gravområde med ett parklikt område. Även kyrka och klocktorn kontrasterade i färg mot övriga miljön. *Diversifierad* kvalitet bedöms därmed som medium på S:t Johannes kyrkogård.

Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård bedömdes ha låg *diversifierad* kvalitet. Både Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård bedömdes som mer enhetliga överlag, men inom platserna fanns enstaka element som bidrog med *diversifierad* kvalitet i mindre skala. På kyrkogårdarna fanns många personliga gravutsmyckningar, vilka bidrog med variation i färg, form och textur till en annars homogen miljö (se figur 11). På S:ta Maria Magdalena kyrkogård skilde sig speciellt askurnlunden i form från övriga kyrkogården. Askurnlunden var cirkulärt utformad medan övriga kyrkogårdens utformning utgick ifrån räta linjer. Även askurnlundens moderna uttryck skilde från övriga kyrkogården.

Figur 10. Gravområde på Katarina kyrkogård som ger ett brokigt intryck med variation i form och färg på vegetation, gravutsmyckningar och gravstenar. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 11. Personliga gravutsmyckningar på S:ta Maria Magdalena kyrkogård som ger variation i färg. Bilden är beskuren för att inte visa namn på den avlidna. Foto Edlund och Nordström (2023).

4.5 Skyddad kvalitet

Den *skyddade* kvaliteten bedömdes överlag som låg för samtliga kyrkogårdar. Adolf Fredriks kyrkogård var visuellt sammankopplad med staden utanför områdets gränser. Kyrkogården saknade nästan helt skyddande och/eller avskärmande vegetation och konstruktioner. Kyrkogården bedömdes därmed ha låg

skyddad kvalitet. På S:t Johannes kyrkogård fanns element såsom täta alléer och topografiska skillnader, vilka i större skala verkade rumsskapande (se figur 12). Platsen upplevdes som mycket trygg, men kyrkogården bedömdes ha låg *skyddad* kvalitet.

Både S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Katarina kyrkogård omslöts av täta fasader som avskärmade från övriga Södermalm, vilket verkade rumsskapande och ombonande för hela områdena, trots att kvaliteten överlag upplevdes låg inom de båda kyrkogårdarna. Även byggnader och konstruktioner kan därmed ge en *skyddande* effekt. Det fanns dock mindre delområden på båda kyrkogårdarna som hade något högre *skyddad* kvalitet. På S:ta Maria Magdalena kyrkogård fanns en minneslund som var omgiven av en häck (se figur 13) och på Katarina kyrkogård var det sydöstra hörnet omslutet av mur och vegetation (se figur 14).

Figur 12. Alléer som verkar rumsskapande på S:t Johannes kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 13. Minneslunden på S:ta Maria Magdalena kyrkogård uppfattas ha viss skyddad kvalitet med bänkar som omges av en meterhög häck. Själva minneslunden ligger lite avses en gångväg och bakom en allérad. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 14. I sydvästra delen av Katarina kyrkogård finns ett område med två sittbänkar som har omgärdande mur och vegetation, vilket ger visst visuellt skydd. Detta ger området en mer upplevd skyddad kvalitet än övriga kyrkogården. Foto Edlund och Nordström (2023)

4.6 Öppen kvalitet

Samtliga kyrkogårdar bedömdes ha relativt hög *öppen* kvalitet, men alla fyra kyrkogårdar hade även vissa skymmande element. På Adolf Fredriks kyrkogård skymde kyrkans centrala placering, men i övrigt var det fri sikt över hela

kyrkogården. Framkomligheten begränsades dock med låga staket (se figur 15). På S:t Johannes kyrkogård fanns stora öppna ytor och det råde god rörelsefrihet (se figur 16). Just under platsbesöket var dock en del av kyrkogården tillfälligt avstängd (se figur 16). Kyrkogårdens topografiska skillnader kunde bitvis verka något skymmande.

S:ta Maria Magdalena kyrkogård hade god visuell öppenhet vintertid och på många ställen kunde man se rakt över platsen (se figur 17). Vegetationen antas dock kunna vara något skymmande sommartid. I likhet med S:ta Maria Magdalena kyrkogård råde god visuell öppenhet över stora delar av Katarina kyrkogård under vintertid (se figur 18 och 21), men vegetationen kan även här tänkas vara något skymmande under sommartid. På Katarina kyrkogård bedömdes rörelsefriheten som relativt hög, men exempelvis minneslunden avgränsades från övriga kyrkogården med ett staket. Ett stort antal gravvårdar begränsade även hur man kunde röra sig över vissa områden på både S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Katarina kyrkogård. Gravvårdarnas storlek, antal och placering påverkade därmed kyrkogårdarnas upplevelse av *öppenhet*.

Figur 15. Stora delar av Adolf Fredriks kyrkogård är visuellt öppen, men staket begränsar rörelsefriheten. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 16. Ett större öppet område på S:t Johannes kyrkogård utan visuella- eller fysiska hinder, utöver tillfällig avgränsning i form av provisoriskt stängsel till vänster i bilden. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 17. Allé som löper genom S:ta Maria Magdalena kyrkogård. Det är möjligt att se från entré till entré, men alléraderna i sig avskärmar från övriga kyrkogården. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 18. På Katarina kyrkogård finns en variation av områden som är mer eller mindre helt öppna (både visuellt och fysiskt) och områden som har en del skymmande element, främst i form av gravvårdar. Gravvårdarnas storlek, antal och utformning påverkar upplevelsen av kvaliteten öppen. Foto Edlund och Nordström (2023).

4.7 Rofylld kvalitet

Adolf Fredriks kyrkogård och S:t Johannes kyrkogård bedömdes ha låg *rofylld* kvalitet. På Adolf Fredriks kyrkogård verkade trafikbullret från Sveavägen speciellt störande och ljudnivån gjorde att naturljuden i form av fågelkvitter delvis överröstades. Under platsbesöket noterades även en närvaro av människor. I kontrast till Adolf Fredriks kyrkogård var S:t Johannes kyrkogård något tystare, men trafikljud var fortfarande påtagligt och här var frånvaron av naturljud påtaglig. Även på S:t Johannes kyrkogård noterades en närvaro av människor. Trots relativt tyst, hög upplevd trygghet och hög skötselgrad bedömdes S:t Johannes därför ha låg *rofylld* kvalitet.

S:ta Maria Magdalena kyrkogård hade relativt låg *rofylld* kvalitet, trots närvaro av människor och trafikljud. Tack vare att kyrkogården var upphöjd jämte Hornsgatan och att man därtill hade planterat en häck längs med vägen (se figur 19), vilket gjorde att man inte såg gatan inifrån kyrkogården, upplevdes trafikbullret som mindre påtagligt. Därtill var platsen lugn, avslappnande, välskött och skräpfri. Katarina kyrkogård ha relativt *rofylld* kvalitet, trots trafikljud, och bedöms som medium. I och med att man inte såg trafiken var den upplevda bullernivån inte lika påtaglig som exempelvis på Adolf Fredriks kyrkogård.

Figur 19. Bilden visar upphöjning och häck mellan S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Hornsgatan. I bakgrunden skymtar S:ta Maria Magdalena kyrka. Foto Edlund och Nordström (2023).

4.8 Social kvalitet

På S:t Johannes kyrkogård fanns höga *sociala* kvaliteter, bland annat tack vare ett lekområde med sandlåda, klätterställning (se figur 20) och bollplan. Inom kyrkogården fanns en hög närvaro av människor samt möjligheter för både passiv och aktiv socialisering. Även den stora gräsplanen innebar möjlighet för många rekreativa aktiviteter. I likhet med S:t Johannes kyrkogård innebar den stora öppna gräsytan på Katarina kyrkogård möjlighet för många rekreativa aktiviteter (se figur 21), vilket gav hög *social* kvalitet. Gräsytan var speciellt avsatt av kyrkan att fungera som park och besökare uppmuntrades till exempelvis picnic. Vidare, trots att platsbesök skedde under vintertid, noterades lunchätande sällskap som satt på stentrappor och bänkar. Det satt även ett mindre sällskap på en parkbänk och samtalade. Den *sociala* kvaliteten bedömdes dock som något lägre inom Katarina kyrkogårds övriga delar.

På S:ta Maria Magdalena kyrkogård bedömdes den *sociala* kvaliteten som relativt hög. Det fanns möjlighet för rekreativa aktiviteter i och med de öppna gräsmattorna och sittbänkarna. I kontrast bedömdes den *sociala* kvaliteten som medium på Adolf Fredriks kyrkogård, trots en generös mängd sittbänkar inom områdets östra del (se figur 22 och 23). Även på Adolf Fredriks kyrkogård fanns dock en påtaglig närvaro av människor, men den *sociala* kvaliteten tog sig främst uttryck i de många personliga gravutsmyckningarna (se figur 24 och 25).

Figur 20. Lekställning på S:t Johannes kyrkogård. I höger kant skymtar det röda klocktornet. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 21. En stor gräsyta på Katarina kyrkogård som lämnats öppen så att den kan användas av boende i närområdet för olika aktiviteter. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 22. Lång rad med sittbänkar på Adolf Fredriks kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 23. Bänk med kvarlämnad ölflaska på Adolf Fredriks kyrkogård. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 24. Personliga gravutsmyckningar på Adolf Fredriks kyrkogård. Notera speciellt julgranen och nallen i ljuslyktan. Bilden är beskuren för att inte visa namn på den avlidna. Foto Edlund och Nordström (2023).

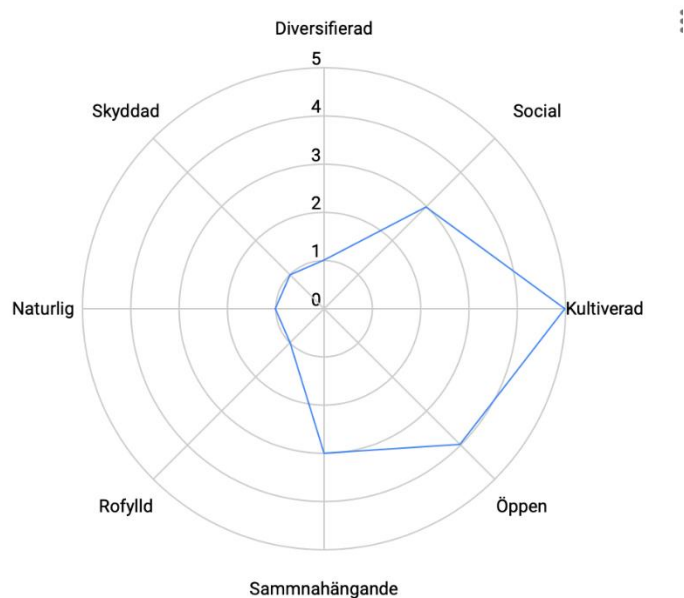

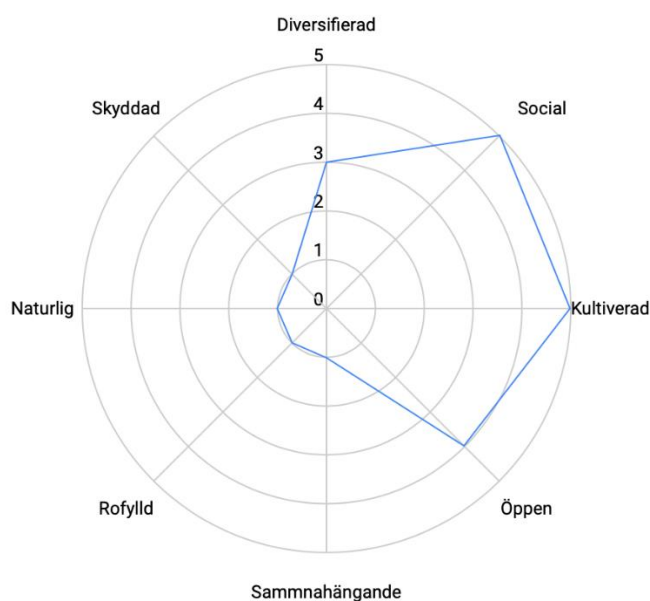
Figur 25. Personliga och färgstarka gravutsmyckningar på Adolf Fredriks kyrkogård. Bilden är beskuren för att inte visa namn på den avlidna. Foto Edlund och Nordström (2023).

4.9 Sammanfattning av identifierade PSD-kvaliteter

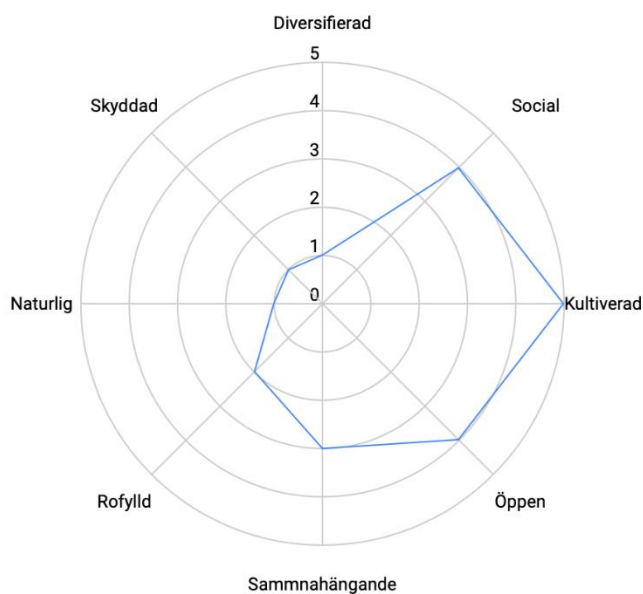
Nedan presenteras diagram som sammanfattar resultatet för respektive kyrkogårds identifierade PSD-kvaliteter. Diagrammen är rumsliga representationer av kvalitativa värden och visualiserar hur vi generellt uppskattar vilka PSD-kvaliteter som identifierats och i hur stor grad kvaliteterna var framträdande på platserna. Under resultatkapitlet har vi genomgående graderat de olika PSD-kvaliteterna som obefintlig, låg, relativt låg, medium, relativt hög och hög, vilket i diagrammen representeras av motsvarande nummer 0-5 där 0 är obefintlig, 1 är låg, 2 är relativt låg, 3 är medium, 4 är relativt hög och 5 är hög. Diagrammen är tänkta att underlätta för läsaren att tolka resultatet.

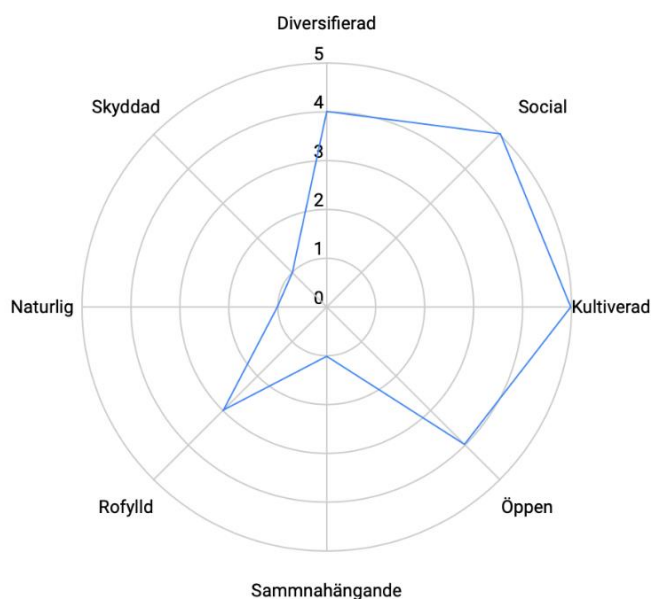
Figur 26. **Adolf Fredriks kyrkogård.** På kyrkogården var kultiverad kvalitet mest framträdande. Även sammanhängande, öppen och social var framträdande, men inte i samma utsträckning som kultiverad. Naturlig, diversifierad, skyddad och rofylld var mycket lågt framträdande. Diagrammet illustrerar enbart värdena för Adolf Fredriks kyrkogård. Diagram av Nordström 2023.

Figur 27. **S:t Johannes kyrkogård.** På kyrkogården var kultiverad och social mest framträdande. Även öppen och diversifierad var framträdande, men inte i samma utsträckning. Sammanhängande, rofylld, skyddad och naturlig var låg. Diagrammet illustrerar enbart värdena för S:t Johannes kyrkogård. Diagram av Nordström 2023.

Figur 28. **S:ta Maria Magdalena kyrkogård.** På kyrkogården var kultiverad, social och öppen mest framträdande. Även sammanhängande var framträdande, men inte i samma utsträckning. Rofylld, diversifierad, skyddad och naturlig var mindre framträdande. Diagrammet illustrerar enbart värdena för S:ta Maria Magdalena kyrkogård. Diagram av Nordström 2023.

Figur 29. **Katarina kyrkogård.** På kyrkogården var kultiverad och social mest framträdande, medan öppen och diversifierad var något mindre framträdande. Rofyllid var medium. Sammanhängande, skyddad och naturlig var mycket lågt framträdande. Diagrammet illustrerar enbart värdena för Katarina kyrkogård. Diagram av Nordström 2023.

4.10 Ett tröskelutrymme

Adolf Fredriks kyrkogård upplevdes som huvudsakligen privat i och med många aktiva gravvårdar. Därtill fanns få element som tillät andra aktiviteter än att besöka gravar och minneslund. På platsen fanns dock väldigt många parkbänkar, men konflikt kan uppstå mellan besökare till minneslund och de som sitter på parkbänkar på den rekreativa ytan då parkbänkarna på de båda platserna är riktade mot varandra, vilket innebär att man får ögonkontakt. Det råder därmed viss obalans mellan det privata och det offentliga i och med att de två sfärerna hade direktkontakt. Adolf Fredriks kyrkogårds "tröskelvärde" bedömdes därmed som lågt. I likhet med Adolf Fredriks kyrkogård bedömde vi att S:ta Maria Magdalena saknade balans mellan det offentliga och det privata. På S:ta Maria Magdalena fanns flera ytor som var tänkta för rekreation och det fanns väl använda passager, men dessa passager passerade precis invid aktiva gravvårdar, vilket gjorde att det offentliga inkräktade på det privata och vice versa. Även S:ta Maria Magdalenas "tröskelvärde" bedömdes därmed som lågt, eftersom det saknas utrymme för de två sfärerna att samexistera inom platsen utan att inkräkta på varandra.

Till skillnad från ovan nämnda kyrkogårdar hade både S:t Johannes kyrkogård och Katarina kyrkogård en bättre balans mellan den privata och den offentliga sfären. Balansen kommer av att båda får ta sig uttryck i och med uppdelningen mellan offentligt rekreativt område och privata gravområden. Det innebär att platsen kan användas både av sörjande och besökare som vill vara ifred och av rekreatörer som

vill använda platsen för exempelvis picnic och lek. En bra balans ger ett högt "tröskelvärde". Även storleken på kyrkogårdarna påverkade då de större gjorde det möjligt att distansera sig från andra besökare. Avståndet möjliggjorde att man kunde vara mer eller mindre privat, trots att man befann sig i ett offentligt rum.

Vid entréer på Adolf Fredriks kyrkogård fanns uppsatta skyltar som informerade om gröna initiativ samt skyltar med förhållningsregler (se figur 30). Exempelvis fanns regler om förbud mot alkoholkonsumtion och hundar, men under platsbesöket noterades både en tom ölfaska (se figur 23) och kopplade hundar. Vidare var begravningsplatsen omgärdad med gjutjärnsstaket och hade tydliga entréer med höga grindar. Vid S:t Johannes kyrkogårds gatuentré fanns skyltar vilka informerade om förhållningsregler, bland annat om hundförbud. Under platsbesök noterades, trots förbud, flertalet hundar som rastades. Även på Katarina kyrkogård fanns skyltar med förhållningsregler vid entré. I kontrast med övriga kyrkogårdar saknade dock S:ta Maria Magdalena kyrkogård skyltar med förhållningsregler.

4.11 Ett spirituellt rum

En plats behöver inte vara mystisk för att kunna betraktas som *spirituell* och vice versa, men mystik är ett element som vi bedömer ofta återfinns inom *spirituella* miljöer. Katarina kyrkogård hade relativt högt *spirituellt* värde. Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård hade lägre *spirituella* värden och bedömdes därmed som medium. S:t Johannes hade lågt *spirituellt* värde.

Katarina kyrkogård utmärkte sig som den kyrkogård som var mest "mystisk" och andlig med sina många äldre och något sammanfallande gravvårdar samt äldre träd. Kyrkobyggnaden hade en påtaglig närvaro på hela kyrkogården i och med att den stod på en höjd och blickade ut över hela området. Vidare upplevde vi att den stora variationen av rum inom området gjorde att man bekvämt kunde gå undan och ge uttryck för starka känslor. De äldre träden på platsen ansåg vi speciellt historiskt värdefulla.

På Adolf Fredriks kyrkogård innebar den påfallande närvaron av sorgeträd, kyrka och andra trosyttringar att platsen upplevdes som något *spirituell*, men inte nödvändigtvis mystisk. Även S:t Johannes kyrkogård saknade mystik, men till skillnad från Adolf Fredriks kyrkogård upplevdes inte S:t Johannes kyrkogård som speciellt *spirituell*, vilket troligtvis berodde på den mer parklika karaktären. Även S:ta Maria Magdalena kyrkogård hade en viss *spiritualitet*, men var inte speciellt mystisk. De många äldre träden på platsen bidrog med mystik, men öppenheten på platsen, färgerna och den starka närvaron av människor gjorde att platsen upplevdes som mindre mystisk.

4.12 Ett multikulturellt rum

Samtliga kyrkogårdar upplevdes ha generellt låga *multikulturella* värden, men Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård hade marginellt högre *multikulturella* värden än S:t Johannes kyrkogård och Katarina kyrkogård.

Samtliga kyrkogårdar var öppna för allmänheten, vilket gav ett visst *multikulturellt* värde i och med att det välkomnade alla religioner att besöka platserna. På kyrkogårdarna fanns dock enbart kristna symboler och det fanns inga tydliga tecken på att andra religioner använde platsen som begravningsplats. En verksam person på Katarina kyrkogård påpekade dock att alla som begravs på kyrkogården inte nödvändigtvis är religiösa, vilket bidrog med ett visst *multikulturellt* värde för samtliga kyrkogårdar, men det värdet bedömdes som lågt.

Det fanns andra kulturer representerade på två av kyrkogårdarna - på Adolf Fredriks kyrkogård fanns ett gravområde för den Lettiska församlingen och på S:ta Maria Magdalena kyrkogård hyrde Finskortodoxa kyrkan in sig i kyrkans lokaler och de bedöms därmed ha relativt lågt *multikulturellt* värde. Följaktligen hade därmed S:t Johannes kyrkogård och Katarina kyrkogård lägst *multikulturella* värden.

4.13 Ett multifunktionellt rum

Samtliga undersökta kyrkogårdar kan betraktas som *multifunktionella* rum och *multifunktionaliteten* tar sig uttryck både i ekologiska och/eller *sociala* värden. Katarina kyrkogård hade högt *multifunktionellt* värde och var den kyrkogård som hade högst och flest *multifunktionella* kvaliteter av de undersökta kyrkogårdarna. Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård bedömdes som medium. S:t Johannes hade relativt högt *multifunktionellt* värde.

Adolf Fredriks kyrkogård hade en tydlig primärfunktion som begravningsplats, men därutöver lyfte kyrkan även ekologiska värden. På platsen fanns en faunadepå i form av död ved och ett anlagt ängsparti. Därtill fanns en skylt vid entrén som informerade om kyrkans ekologiska initiativ (se figur 30). Adolf Fredriks kyrkogård saknade dock rekreativa värden utöver sittbänkar.

S:t Johannes kyrkogård användes för mer än som enbart begravningsplats. Kyrkogården hade ett tydligt socialt fokus i och med de stora rekreationsytorna och lekplatsen (se figur 31). Rekreationsytan och gravområdet var skilda, troligtvis för att undvika konflikt mellan besökande till gravarna och rekreatörer. I övrigt användes platsen för hundpromenader, trots skyltat förbud. Förbipasserande menade även att man ofta äter lunch på de öppna gräsytorerna under de varmare månaderna. Yngre såväl som äldre barn går hit för att "hänga". Vidare har Franska skolan hyrt in sig på lekplatsen för att nyttja den som skolgård mellan 8-17 på vardagar.

I likhet med S:t Johannes kyrkogård användes Katarina kyrkogård både som park och som begravningsplats. Katarina kyrka hade ett tydligt socialt fokus i och med

att de bevarar den parklika miljön till förmån för besökare och boende i närområdet (se figur 21). Vi noterade även ett ekologiskt initiativ i form av en bikupa inom områdets nordöstra del (se figur 32). Platsen kunde användas rekreativt och vi upplevde inte att den rekreativa ytan stod i konflikt med övriga gravområden. Exempelvis hade man lagt picnicyta och minneslund i motstående hörn av kyrkogården. Eventuellt kan besökare vid de mer närliggande gravarna uppleva viss avsaknad av avskildhet.

Under platsbesök kommenterade en verksam vid S:ta Maria Magdalena kyrka att de öppna gräsmattorna på S:ta Maria Magdalena kyrkogård används rekreationellt för picnic, träning och solande. Vidare observerade vi flertalet hundar (varav en var okopplad) och lunchätande människor som satt på bänk i solen. Vi kan därmed konstatera att platsen har fler funktioner än enbart som begravningsplats. Den verksamma vid S:ta Maria Magdalena kyrka menade även att det kan uppstå viss konflikt mellan besökare av minneslund och träningsentusiaster som nyttjar intilliggande gräsmatta.

Figur 30. Skylt som informerar om Adolf Fredriks ekologiska initiativ. Sitter invid entré. Foto Edlund och Nordström (2023).

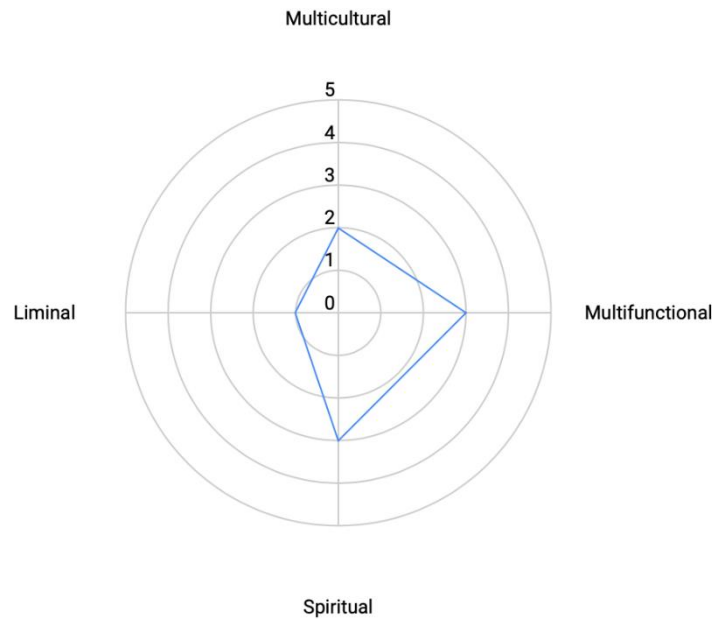
Figur 31. Plats för lek på S:t Johannes kyrkogård. Notera speciellt de två gravvårdarna till höger i bild. Foto Edlund och Nordström (2023).

Figur 32. Bikupa på Katarina kyrkogårds öppna gräsmatta. Foto Edlund och Nordström (2023).

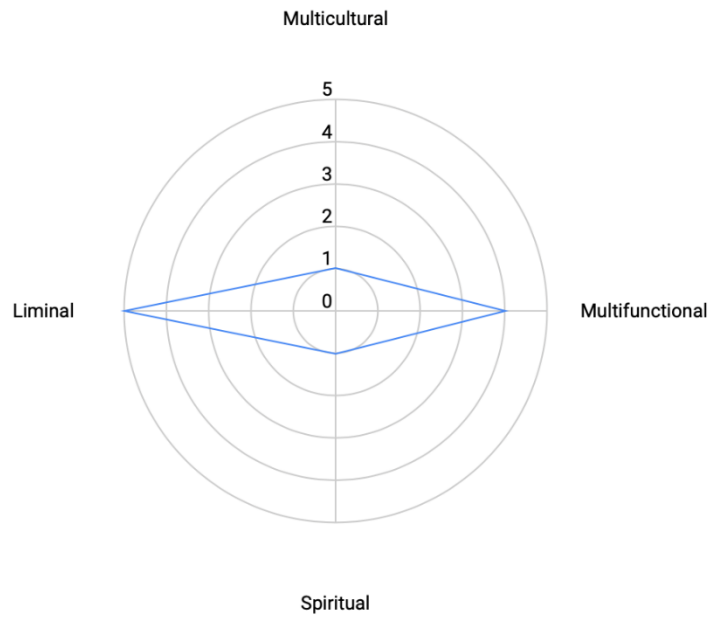
4.14 Sammanfattning av identifierade LSMM-värden

Diagrammen är tänkta att ge en visuell bild över vår generella uppskattning över tröskelvärde (*liminal*), *spiritualitet* (*spiritual*), *multikulturalitet* (*multicultural*) och *multifunktionalitet* (*multifunctional*) på kyrkogårdarna. Värdena har bedömts utifrån en skala 0–5 där 0 är obefintlig, 1 är låg, 2 är relativt låg, 3 är medium, 4 är relativt hög och 5 är hög.

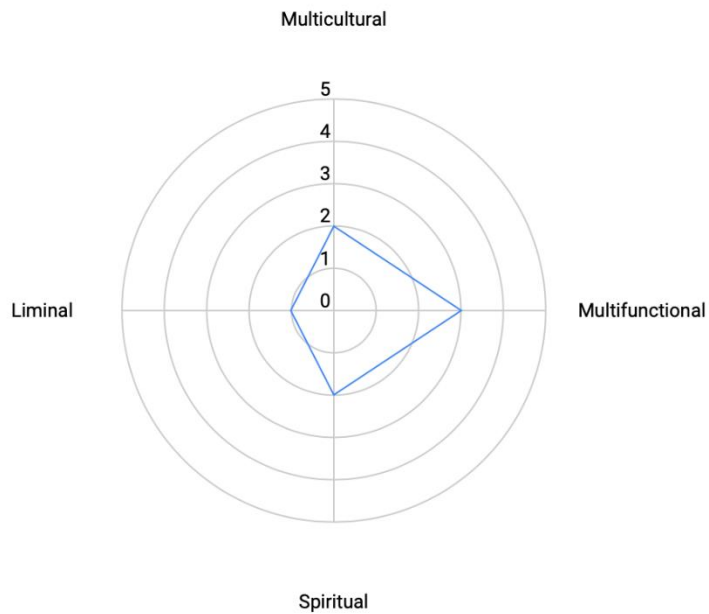

Figur 33. Adolf Fredriks kyrkogård. Uppskattning av hur tröskelvärde (liminal), spiritualitet (spiritual), multikulturalitet (multicultural) och multifunktionalitet (multifunctional) yttrar sig. Multifunktionalitet och spiritualitet bedöms som medium, multikulturalitet bedöms som relativt låg och tröskelvärdet bedöms som lågt. Diagram av Nordström (2023) baserad på modell av Grabalov och Nordh (2021).

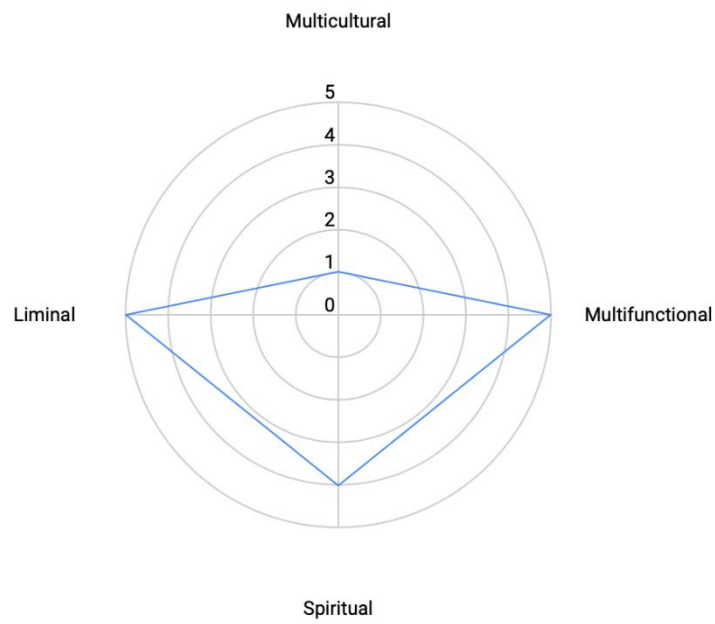

Figur 34. **S:t Johannes kyrkogård.** Uppskattning av hur tröskelvärdet (liminal), spiritualitet (spiritual), multikulturalitet (multicultural) och multifunktionalitet (multifunctional) yttrar sig. Tröskelvärdet bedöms som högt och multifunktionaliteten bedöms som relativt högt. Spiritualiteten och multikulturaliteten bedöms som låga. Diagram av Nordström (2023) baserad på modell av Grabalov och Nordh (2021).

Figur 35. **S:ta Maria Magdalena kyrkogård.** Uppskattning av hur tröskelvärdet (liminal), spiritualiteten (spiritual), multikulturaliteten (multicultural) och multifunktionaliteten (multifunctional) yttrar sig. Multifunktionaliteten bedöms som medium och spiritualiteten och multikulturaliteten bedöms som relativt låga. Tröskelvärdet bedöms som lågt. Diagram av Nordström (2023) baserad på modell av Grabalov och Nordh (2021).

Figur 36. **Katarina kyrkogård.** Uppskattning av hur tröskelvärdet (liminal), spiritualiteten (spiritual), multikulturaliteten (multicultural) och multifunktionaliteten (multifunctional) yttrar sig. Tröskelvärdet och multifunktionaliteten bedöms som höga. Spiritualiteten bedöms som relativt hög och multikulturaliteten bedöms som låg. Diagram av Nordström (2023) baserad på modell av Grabalov och Nordh (2021).

5. Diskussion

I det här kapitlet diskuterar vi vårt resultat samt vad resultatet innebär etiskt- och hållbarhetsmässigt. Vidare för vi även en dialog kring vår metod och försöker att bemöta eventuell kritik mot vår metod.

5.1 Resultatdiskussion

Resultatet visar att de flesta kvaliteter kunde identifieras på de undersökta kyrkogårdarna. Det var dock skillnad i hur hög grad respektive kvalitet var framträdande inom de olika kyrkogårdarna. På S:t Johannes kyrkogård, S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Katarina kyrkogård var *kultiverad* och *social* de kvaliteter som upplevdes som mest framträdande. De tre kyrkogårdarna var starkt människopåverkade och utifrån både egna observationer och samtal med anställda och besökare framgick det att platserna ofta används i socialt syfte, både för passiva och aktiva aktiviteter, men i större utsträckning på sommaren än på vintern. På Adolf Fredriks kyrkogård var *kultiverad* den mest framträdande kvaliteten och, till skillnad från de övriga tre kyrkogårdarna, var den *sociala* kvaliteten betydligt mindre framträdande. Att *social* kvalitet upplevdes vara lägre på Adolf Fredriks kyrkogård beror troligtvis på att kyrkogården inte hade samma utrymme för en större variation av sociala aktiviteter. På en del av platsen fanns det rikligt med bänkar, men till skillnad från övriga undersökta kyrkogårdar saknades möjlighet att utnyttja gräsmattorna, vilka var avspärrade.

Naturlig, *skyddad* och *rofylld* var generellt de minst framträdande kvaliteterna på kyrkogårdarna. På S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Katarina kyrkogård var *rofylld* kvalitet märkbart högre än på Adolf Fredriks kyrkogård och S:t Johannes kyrkogård. Även om skillnaden mellan kyrkogårdarna upplevdes stor för kvaliteten *rofylld*, var den fortfarande låg i jämförelse med andra kvaliteter på S:ta Maria Magdalena kyrkogård respektive Katarina kyrkogård. *Öppen* kvalitet var relativt hög på samtliga kyrkogårdar, men om de var mer visuellt eller fysiskt öppna skiljer sig åt och för det mesta varierade kvaliteterna mycket inom själva platserna. För både Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård var kvaliteten *sammanhängande* relativt framträdande, medan kvaliteten *diversifierad* endast förekom i låg utsträckning. För S:t Johannes kyrkogård och Katarina kyrkogård var *sammanhängande* kvalitet låg, medan *diversifierad kvalitet* upplevdes som medium respektive relativt hög.

Vidare kan vi utifrån resultatet utläsa att motsatta kvaliteter var höga respektive låga i enlighet med Stoltz och Grahns (2021) modell (se figur 1). Att *kultiverad* kvalitet var starkt framträdande på samtliga kyrkogårdar var förväntat då de är platser som sköts i och med deras primärfunktion som begravningsplatser och historiska miljöer (Kulturmiljölagen, KML 1988:950). Om vi ser till Stoltz och Grahns (2021) modell har *kultiverad* kvalitet likheter med de angränsande kvaliteterna *öppen* samt *social*, vilket överensstämmer med att även dessa var bland

de mest framträdande kvaliteterna. Motsatt kvalitet till *kultiverad* är *naturlig*, vilket även var en av de kvaliteter som var minst framträdande på samtliga kyrkogårdar. Alla undersökta kyrkogårdar hade en stor mängd växtlighet, men allt ifrån växtval till utformning och placering samt skötsel tydde på mänsklig påverkan, vilket hämmar kvaliteten *naturlig* - ett samband som är i enlighet med kvaliteternas relationer till varandra. En intressant observation vi gjorde var att trots att *naturlig* kvalitet och *sammanhängande* kvalitet bedömdes som låga på Katarina kyrkogård var det ändå den kyrkogård vi upplevde som mest *rofylld*. Detta beror antagligen på att ljudet från trafiken var lägre på Katarina kyrkogård än på övriga kyrkogårdar samt att inga bilvägar eller trafik syntes inifrån kyrkogården.

Utav LSMM var tröskelvärde *liminal* den kvalitet som var svårast att bedöma. Samtliga undersökta kyrkogårdar kan betraktas som offentliga i och med att de är öppna för allmänheten, men ju fler aktiva gravvårdar desto mer privata upplevdes platserna. S:t Johannes kyrkogård och Katarina kyrkogård hade en bättre balans mellan offentligt och privat än de övriga kyrkogårdarna i och med att de förstnämnda hade programmerade ytor avsatta för rekreation respektive gravområden. När man har en yta tydligt avsatt för rekreation blir den offentliga upplevelsen påtaglig. På samma sätt blir ett område avsatt för gravvårdar väldigt privat. Till skillnad från S:t Johannes kyrkogård och Katarina kyrkogård var Adolf Fredriks kyrkogård väldigt privat och S:ta Maria Magdalena kyrkogård hade inte någon tydlig uppdelning mellan offentliga och privata områden och det innebar därmed att de offentliga områdena upplevdes som att de inkräktade på den privata sfären och vice versa. Att ha bra balans mellan offentligt och privat ger därmed ett högre *tröskelvärde*, varför S:t Johannes kyrkogård och Katarina kyrkogård bedömdes ha ett högre *tröskelvärde* än Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård.

I egenskap av begravningsplats innehar samtliga undersökta kyrkogårdar en viss *spiritualitet* (Grabalov & Nordh 2021), men det betyder inte nödvändigtvis att platserna definieras genom sin andlighet. Katarina kyrkogård särskiljde sig som den kyrkogård som var mest *spirituell* och "mystisk" i och med de många äldre gravar och äldre träd som fanns på platsen. Samtidigt var Katarina kyrkogård en av kyrkogårdarna med högst *sociala* kvaliteter, vilket kan tyckas motsägelsefullt. Anledningen till att vi trots allt bedömde att Katarina hade höga *spirituella* värden var att den tydliga uppdelningen mellan delområden på platsen gör att flera värden kan vara påtagliga samtidigt. Även S:t Johannes kyrkogård hade en tydlig uppdelning med gravområde och rekreativ yta, men den fysiska avgränsningen med tillfälligt stängsel försvårade analys av annat än den rekreativa ytan. Genom ortofon och Google Street View bedömde vi dock att gravområdet på ytan inte uppfattades som speciellt *spirituellt*. Vidare ansåg vi att Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård hade en viss andlighet, men att ingen av dem var speciellt mystiska.

Ingen av de undersökta kyrkogårdarna bedömdes som speciellt *multikulturella*. Det fanns vissa *multikulturella* element, men till skillnad från Grabalov och Nordhs (2021) studie om begravningsplatser i Oslo och Köpenhamn fanns det på dessa kyrkogårdar inget *multikulturellt* initiativ från kyrkans del, utöver allmänna

begravningsrätten (se avsnitt 2.2.3). Utifrån våra spontana möten och samtal med anställda vid Svenska kyrkan tycks inte det här vara unikt för våra specifika kyrkogårdar. På Adolf Fredriks kyrkogård fanns dock ett gravområde för den Lettiska församlingen och på S:ta Maria Magdalena hyrde Finskortodoxa kyrkan in sig i S:ta Maria Magdalenas lokaler. Det innebär att Adolf Fredriks kyrkogård och S:ta Maria Magdalena kyrkogård har marginellt högre *multikulturella* värden än de övriga två kyrkogårdarna.

Vidare kan vi konstatera att samtliga undersökta kyrkogårdar i större eller mindre utsträckning kan betraktas som *multifunktionella* rum. De innehar kvaliteter som gör att de kan fylla andra funktioner än primärfunktionen begravningsplats. I likhet med Nordh. et al. (2022a) såg vi att storleken på en begravningsplats har betydelse för rekreativvärden - ju större begravningsplatsen är desto bredare spektrum av aktiviteter. De större kyrkogårdarna hade mer utrymme för (*sociala*) aktiviteter, exempelvis som på S:t Johannes kyrkogård, och ju fler och större *sociala* och rekreativa ytor desto fler aktiviteter kan kyrkogården användas för. Det betyder dock inte att mindre kyrkogårdar inte kan husera liknande aktiviteter. Som vi såg med S:ta Maria Magdalena kyrkogård används den för rekreativa aktiviteter, såsom träning och hundrastning, trots sin mindre storlek och därmed mer intima upplevelse. *Multifunktionaliteten* tar sig vidare uttryck i ekologiska värden. På Adolf Fredriks kyrkogård och på Katarina kyrkogård fanns ekologiska initiativ från kyrkans del. Adolf Fredrik var den minsta kyrkogården, men lyfte trots det flest ekologiska aspekter. Storleken på kyrkogårdarna kan därmed tyckas mindre viktig ur ett ekologiskt perspektiv. Katarina kyrkogård lyfte dock både *sociala* och ekologiska aspekter såväl som att tillgodose behoven hos den privata och den offentliga sfären, varför vi bedömde att Katarina kyrkogård var mer *multifunktionell* än övriga kyrkogårdar. Hur väl *multifunktionaliteten* fungerar i praktiken för olika kategorier av användare kan vi dock inte uttala oss om.

5.2 Kyrkogården som rekreativ miljö

Med begränsad andel grönyta i en växande stad blir följden att befintliga urbana grönområden nyttjas i större utsträckning (Ankre & Petersson Forsberg 2019:200 ; Nordh et. al. 2022a). Man skulle därmed kunna tänka sig att det är människors behov av grönyta som bidragit till ökad användning även av kyrkogårdar för rekreativa ändamål. Att *social* kvalitet och *multifunktionalitet* upplevdes som höga berodde till stor del på att det redan nyttjades av människor för olika aktiviteter. Hur bekväma människor är med att nyttja begravningsplatser för rekreativa aktiviteter påverkas bland annat av platsens utformning och karaktär (Nordh et. al. 2022a). Ju mer naturhärmande en begravningsplats är desto större chans att människor utför rekreativa aktiviteter (ibid). Öppna gräsytor ses generellt som speciellt inbjudande för aktiviteter: "...it's clear that when you create memorial areas, especially memorial areas without names, they will often consist of a large area of lawn or a park landscape that many people find invites them to engage in the same type of activity you find in a normal park." (Nordh & Evensen 2018:87).

Resultatet visar att de undersökta kyrkogårdarna används till mer än bara dess primärfunktion som begravningsplats. På samtliga undersökta kyrkogårdar fann vi att de nyttjades för olika aktiviteter såsom lunchätande, hundrastning et cetera. Utifrån resultatet kan vi utläsa att kyrkogårdarna användes som *multifunktionella* platser samt att *social* kvalitet var generellt hög. Öppna gräsmattor och sittbänkar var de element som nyttjades mest och förekomsten av dessa stärker platsernas *sociala* kvalitet och *multifunktionalitet*. På Katarina kyrkogård fick vi veta av en verksam i församlingen att en större öppen gräsmatta lämnats fri från ny gravsättning för att boende i området värdesatte den för andra aktiviteter, exempelvis picnic.

Stadskyrkogården kan inneha många element som även återfinns i andra typer av gröna och rekreativa miljöer, exempelvis parker. Kyrkogården innehar dock flera typspecifika egenskaper som särskiljer den från andra grön- och rekreativa ytor (Grabalov & Nordh 2021). Kyrkogårdar har därmed en unik egenskap av att både vara offentliga och privata (ibid.). När kyrkogårdens användning blir mer parklik och därmed mer offentlig finns risken att den inskränker mer på den privata sfären (gravområdena). Detta var även något som en anställd vid S:ta Maria Magdalena påpekade – att folk tränar på gräsmattan precis intill minneslunden, vilket anses olämpligt. Vad som anses lämpligt eller olämpligt skiljer sig dock mellan generationer och är något som förändras över tid (Rae 2021).

Som begravningsplats bidrar kyrkogården även med ett *spirituellt* and(e)rum. När kyrkogården blir mer parklik riskerar dock en del av *spiritualiteten* att försvinna, vilket vi kan se med S:t Johannes kyrkogård. För många människor representerar begravningsplatser en plats för lugn, kontemplation (kring liv och död) och att visa respekt för de döda (Nordh et. al. 2022a). En informant i Nordh et. al. (2022a) menade att när folk nyttjar begravningsplatsen för vardagsaktiviteter riskerar den att bli en plats som vilken annan. Begravningsplatsen kan därmed förlora sin karaktär. Samma studie visade även att personer som var positivt inställda till en mer rekreativ användning av begravningsplatser ansåg att aktiviteter skulle utföras med respekt samt att dessa aktiviteter inte skulle störa sörjande och gravbesökare. Människor som vill nyttja begravningsplatsen mer rekreativt sätter därmed fortfarande ett värde vid begravningsplatsens typspecifika karaktär och primärfunktion. Parklika element behöver dock inte innebära att *spiritualiteten* försvinner helt. Som vi kan se med Katarina kyrkogård kan *spiritualitet* existera sida vid sida med rekreativa värden. Tack vare den strikta uppdelningen i karaktär mellan de olika delområdena på Katarina kyrkogård existerar varken *spirituella* eller rekreativa värden i ett vakuum.

En ökad *multifunktionalitet* och användning av begravningsplatser och kyrkogårdar som rekreativa miljöer har dock medfört ökade konflikter, speciellt på kyrkogårdar i innerstaden: "Kyrkogårdspersonal får ofta säga till kring olämpliga beteenden från besökare" (Stockholms stad 2016:3). Det finns många som är av åsikten att begravningsplatser ska förbli lugna tysta miljöer för gravbesök och stillsamma aktiviteter och att andra typer av aktiviteter är opassande (Nordh & Evensen 2018 ; Rae 2021 ; Nordh et. al. 2022a). Rae (2021) menar att äldre generationer har ett striktare förhållningssätt till begravningsplatsen som en plats för vördnad där man

utför tysta och lugna aktiviteter som inte inkräktar på andra besökares upplevelse. Vidare menar författaren att yngre generationer har ett bredare perspektiv på vad som anses som lämpligt beteende. Som tidigare nämnt används flera av kyrkogårdarna för hundrastning, träning, picnic och spontant lunchätande. Den här typen av aktiviteter är något som tidigare uppfattades som opassande, men som blir alltmer vanligt (Rae 2021). Nordh et. al. (2022a) menar även att religiös tillhörighet kan påverka vilka typer av aktiviteter man uppfattar som lämpliga. Utifrån intervjuer med svenska och norska muslimska informanter kunde författarna konstatera att hundpromenader på begravningsplatser eventuellt kunde anses som olämpligt i och med att hunden, enligt islam, uppfattas som oren.

Att omvandla kyrkogårdar till mer rekreativa miljöer innebär även ett återbruk av gravområden. För att omvandla en kyrkogård till en mer rekreativ miljö behöver man avlägsna synliga gravvårdar och därmed störa befintliga gravplatser. Det innebär att högljudda aktiviteter kan komma att störa när de utförs i närheten av gravvårdar med besökare. Det blir därmed en etisk fråga kring vad en begravningsplats och kyrkogård bör användas till - en avvägning mellan evig gravfrid, gravbesök och stadsinvånarens rätt till rekreativ grönyta. Nordh. et. al (2022a) lyfter zonindelning mellan begravningsområde och rekreativa ytor som ett sätt att inkorporera rekreativa möjligheter samtidigt som man bevarar begravningsplatsens karaktär, vilket innebär att man därmed kan förebygga konflikt mellan de olika funktionerna. Zonindelning på Katarina kyrkogård visade sig vara speciellt effektivt för att låta flera funktioner samexistera.

När man omvandlar en kyrkogård till en mer parklik miljö är det framtiden man bygger för, men i enlighet med Nordh et. al. (2022a) är det även viktigt att aktivt bevara begravningsplatsens karaktär. Samtidigt är det en fin balansgång mellan att visa respekt för begrävda, gravbesökare och att göra plats för andra typer av aktiviteter. Kyrkogården behöver dock nödvändigtvis inte omvandlas till park för att ändå ha positiva effekter. Att bara ha närhet till grönyta har positiva effekter på människors fysiska och mentala hälsa (WHO 2016). Samtliga undersökta kyrkogårdar hade en stor mängd vegetation i form av gräsmattor, träd och buskage, vilket gör att kyrkogårdar därtill har en sekundärfunktion att bidra med ekologiska värden - utav de undersökta kyrkogårdarna hade både Adolf Fredriks kyrkogård och Katarina kyrkogård tagit ekologiska initiativ med faunadepå och ängsmark respektive bikupa. Därtill har kyrkogårdarna, i egenskap av historiskt etablerade grönstrukturer med alléer, skydd enligt kulturmiljölagen samt biotopskyddsförordningen (Kristensen 2021). Stadskyrkogården har därmed starkare skydd än många andra urbana grönstrukturer och löper lägre risk att exploateras och försvinna. Offentliga grönområden i urbana miljöer är avgörande för hållbar samhällsutveckling och god folkhälsa (Boverket u.å.). Kyrkogården, i egenskap av grönyta, är därmed även en del i att nå de globala målen om människors hälsa och välmående såväl som för hållbara städer.

5.3 Metoddiskussion och kritik

Inledningsvis, som frågeställningarna är formulerade följer en naturlig geografisk avgränsning i vår undersökning, vilket innebär att vi inte har reflekterat över andra områden som hade kunnat vara intressanta utifrån PSD och LSMM. Den geografiska avgränsningen är dock en styrka, i och med att den tillåter oss att genomföra arbetet inom kursens ramar (tidsmässigt). Vidare är frågeställningarna formulerade för att behandla de två teoretiska ramverken. I och med att frågeställningarna är så pass specifika går vi eventuellt miste om nyanser som vi annars kunde ha reflekterat över, exempelvis ekologiska aspekter. Samtidigt är det en styrka att hålla sig till specifika teorier och ramverk eftersom det ger oss ett tydligt mål och fokus med studien. Vill man ändå undersöka kyrkogårdarna ur ett ekologiskt perspektiv behöver man tillämpa ytterligare teoretiska ramverk, med ekologiskt fokus, samt en ytterligare frågeställning som lyfter specifikt ekologiska kvaliteter.

I resultatdelen har vi valt att visualisera PSD-kvaliteterna och LSMM-värdena för de undersökta kyrkogårdarna i diagram. Dessa diagram är inte baserade på exakta data, utan är istället en visuell representation av vår generella uppfattning kring PSD och LSMM på kyrkogårdarna. Under analysen bedömde vi en befintlig kvalitet som låg, relativt låg, medium, relativt hög eller hög. Därefter tilldelade vi en poängsättning mellan 0-5 där 0 var obefintlig och 5 var hög. De här värdena är baserade på vår subjektiva uppfattning av platserna och går därmed inte att återskapa. Om studien görs om av andra personer kan deras subjektiva upplevelse ge andra värden och resultatet kommer därmed sannolikt att skilja sig från den här studien. En möjlig förbättring är att tilldela elementen i checklista olika poäng så att man tydligt utifrån den kan ge en poängsättning. Ett tydligt poängsystem ökar transparensen och gör studien lättare att återskapa.

I den här uppsatsen presenteras en jämförande kvalitativ platsstudie, vilket innebär att vi ingående har analyserat och jämfört specifika kyrkogårdar. Den här typen av studie är begränsad till de platser vi har undersökt och resultatet går inte att tillämpa på andra kyrkogårdar. Resultatet kan däremot ge en uppfattning om liknande miljöer med liknande situation (Francis 2001). Vidare hade även intervjuer med berörda resulterat i ett mer djupgående analysunderlag. Trots att vi inte ställde några specifika frågor under våra spontana möten fick vi ändå en bredare bild av kyrkogårdarnas användning så det följer att strukturerade intervjuer hade kunnat ge en betydligt bättre förståelse för platserna. Nordh et. al (2022a) och Rae (2021) lyfter intervju som en god metod för liknande studier och besökares upplevelse och nyttjande av platser. Om studien genomförs på nytt rekommenderar vi därför att platsanalysen kompletteras med strukturerade intervjuer samt att annan expertis hämtas utifrån.

Platsbesöken utfördes under vintern, vilket innebär att det troligtvis var färre människor som nyttjade platserna än under sommartid och därtill att de nyttjade platserna på ett annat vis än vad de annars skulle ha gjort. Vidare innebär att platsbesöken utfördes under vintertid att vegetationen var begränsad och inte nödvändigtvis avspeglar hur platserna upplevs under övriga årstider. Genom att

även studera flygfoton och liknande har vi dock försökt göra oss en bild av hur vegetationen påverkar rumsligheten under övriga årstider. För en mer komplett analys och en bättre förståelse för platserna rekommenderar vi återbesök under vår, sommar och höst. En ytterligare begränsning med platsbesöken är att våra förutfattade meningar kring platserna färgar hur vi uppfattar dem. Vi har försökt motverka vår partiskhet genom att båda författare närvarade vid samtliga platsbesök samt genom att föra en konstant dialog kring våra upplevelser. Under platsbesöken diskuterade vi varje aspekt sinsemellan så att en parts åsikter inte skulle dominera analysen.

Analysen utgår ifrån etablerade teoretiska ramverk, men checklistan är baserad på vår egen tolkning och bedömning av de två teorierna, vad de innebär och vad som är deras kärnspekter. Det innebär att vi kan ha missförstått, misstolkat eller på annat vis försummat information som ligger till grund för analysen. Vidare kan man även fråga sig hur förenliga de teoretiska ramverken är i praktiken. PSD lyfter kvaliteter så som människor generellt uppfattar dem och Stoltz och Grahn (2021) listar element som ingår i vardera kvalitet. Grabalov och Nordhs (2021) ramverk beskriver koncept, vilket innebär att vi själva har listat element som vi anser tangerar med koncepten. Genom seminarium med handledare och andra studenter har vi dock diskuterat oss fram till en metod som vi anser tillämpbar på den här platsstudien och vi har därtill försökt att lyfta vad vi anser är kärnspekterna med vardera teori. Vidare utgår Grabalov och Nordh (2021) från ett danskt och ett norskt perspektiv, vilket vi sedan har applicerat på ett svenskt sammanhang. I och med de många kulturella likheterna inom Norden anser vi dock att Grabalov och Nordhs (2021) teoretiska ramverk kan appliceras även i Sverige.

Avslutningsvis, för vidare forskning och för att få en djupare förståelse för platserna bör man återbesöka kyrkogårdarna under vår, sommar och höst. På så vis kan man undersöka hur platserna upplevs och används under hela året. Vi föreslår även att man tillämpar de teoretiska ramverken för att undersöka andra typer av okonventionella grönytor i staden, som exempelvis marginalmark och kvarlämnad skog. Därigenom kan man jämföra resultatet av den här studien med platser som inte har kyrkogårdens typs specifika egenskaper för att avgöra om de har liknande kvaliteter. Därutöver har vi i den här studien utfört platsbesök och analyserat utifrån en checklista. För att förstärka kvaliteterna och få en mer djupgående analys föreslår vi att platsbesöken kompletteras med strukturerade intervjuer med berörda. Därtill, för att höja de ekologiska värdena kan studien göras på nytt i samarbete med en ekolog, men då rekommenderar vi att man dessutom tillämpar ytterligare teoretiska ramverk för ekologiska värden. Utöver ekologiska värden föreslår vi även ytterligare studier kring kopplingen mellan människors hälsa och de identifierade PSD-kvaliteterna.

6. Slutsats

Utifrån resultatet kan vi konstatera att de flesta PSD-kvaliteter går att hitta på de undersökta stadskyrkogårdarna. Kvaliteterna vägde dock olika tungt och fanns i större eller mindre utsträckning. Av de undersökta PSD-kvaliteterna var det generellt *kultiverad* och *social* som dominerade. De undersökta stadskyrkogårdarna har därmed flera rekreativa möjligheter. Föga förvånande var att det var *naturlig* kvalitet var en av de kvaliteter det generellt fanns minst av då den står i direkt kontrast till *kultiverad* kvalitet. Även *skyddad* kvalitet var en av de minst framträdande kvaliteterna.

En PSD-kvalitet kunde vara mer eller mindre framträdande på olika delar av kyrkogården, exempelvis *skyddad* kvalitet. Även om *skyddad* kvalitet kunde bedömas som låg sett över hela platsen kunde den ändå vara mer framträdande inom ett specifikt delområde. Vidare kunde en kvalitet vara framträdande trots att det fanns motsägande element på platsen. Exempelvis *rofylld* kvalitet bedömdes som medium på Katarina kyrkogård trots en närvaro av trafikljud. Eftersom man inte såg trafiken blev upplevelsen av bullernivån lägre. När man bedömer PSD-kvaliteter måste man därmed se till både helheten och detaljer.

Storleken på kyrkogården hade även betydelse för *social* kvalitet såväl som upplevelsen av offentligt/privat och *multifunktionalitet*. Överlag såg vi att ju större kyrkogården var desto fler funktioner fanns närvarande. För *social* kvalitet gällde att ju större platsen var desto mer utrymme fanns det för olika *sociala* aktiviteter. Därutöver såg vi att de större kyrkogårdarna gav distans mellan besökare, vilket möjliggjorde att man kunde vara privat inom ett generellt offentligt delområde och vice versa. Zonindelning bidrog till att fler funktioner kunde samexistera samt att flera värden och kvaliteter kunde vara påtagliga samtidigt, exempelvis som på Katarina kyrkogård (se avsnitt om *spirituella* rum).

Samtliga av de undersökta kyrkogårdarna kan betraktas som "tröskelutrymmen", det vill säga att de är utrymmen i vilka det offentliga och det privata möts. Kyrkogårdarna hade däremot få *multikulturella* kvaliteter. Ingen av de undersökta kyrkogårdarna hade gravområden för andra religioner och vi uppfattade det inte heller som att det fanns någon intention att bereda plats för andra religioner. Det fanns dock andra kulturer närvarande på S:ta Maria Magdalena kyrkogård och Adolf Fredriks kyrkogård.

Som vi har sett i den här studien behöver rekreation och begravningsplats inte existera uteslutande varandra. Kyrkogårdar kan vara mer eller mindre parklika, *multifunktionella* och innehålla flera *sociala* kvaliteter. S:t Johannes karaktär definieras genom sitt möte mellan park och begravningsplats. Även Katarina kyrkogård står ut genom sin hybridutformning mellan park och begravningsplats. Ytor som var tydligt programmerade för rekreation förstärkte den offentliga upplevelsen medan fler aktiva gravvårdar inom en kyrkogård stärkte upplevelsen av privathet. Resultatet visade även att mindre och högt *kultiverade* platser med

ytor främst programmerade för gravområden, som på S:ta Maria Magdalena, används för rekreationella aktiviteter, men i mindre utsträckning än de större kyrkogårdarna.

Adolf Fredriks kyrkogård var den kyrkogård som var minst parklik i sin utformning och hade minst *sociala* kvaliteter, men den utmärkte sig genom att ha flest ekologiska värden i form av ängsmark och faunadepå. I likhet med Grabalov och Nordhs (2021) och Raes (2021) studier visar vårt resultat att samtliga av de undersökta kyrkogårdarna kan betraktas som *multifunktionella* med plats för andra aktiviteter än primärfunktionen begravningsplats. Katarina kyrkogård var dock mer *multifunktionell* än de övriga kyrkogårdarna i och med att det här fanns både ett ekologiskt och ett socialt initiativ såväl som en plats där det offentliga mötte det privata.

Rae (2021) beskrev hur det successivt sker ett generationsskifte i vad man anser är ett lämpligt beteende på en begravningsplats. Även Nordh et. al (2022a) menar att begravningsplatser i urbana miljöer används mer rekreativt idag än tidigare. Vår undersökning stödjer de påståendena. Det råder dock skiljaktigheter mellan vad som anses som lämpligt eller olämpligt beteende. Det här har, bland annat, tagit sig uttryck i intressekonflikt mellan besökare och anställda på begravningsplatser, exempelvis som på S:ta Maria Magdalena kyrkogård. Utifrån våra egna observationer och våra spontanmöten med kyrkogårdsbesökare et cetera kan vi konstatera att besökare använder kyrkogårdarna som rekreativa ytor och att man därmed kan betrakta kyrkogårdarna som *multifunktionella* platser. Vi förväntar oss att stadskyrkogården kommer att få utökade rekreativa användningsområden i framtiden.

Referenser

- Ankre, R & Petersson Forsberg, L (2019). Förtätning och gröna kilar - konsekvenser för friluftslivet. I: Forsberg, G (red.). *Samhällsplaneringens teori och praktik*. Stockholm: Liber. 197-206
- Boverket (u.å.a) *Gröna områden för välbefinnande och klimatanpassning*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/halsa-forst/grona-omraden/> [2023-02-10]
- Boverket (u.å.b). *Kyrkliga kulturminnen*
<https://www.boverket.se/sv/PBLkunskapsbanken/teman/kulturvarden/samordning-med-kulturmiljolagen/kyrkliga-kulturminnen/> [2023-02-10]
- Edlund, B. (2018). *Vårt Gröna Stockholm: Parker, parklekar, promenader och konst*. Stockholm: Stockholmia förlag. 152-152
- Evensen, K. H., Nordh, H. & Skaar, M. (2017) Everyday use of urban cemeteries: A Norwegian case study. *Landscape and Urban Planning*. 159, 76–84
<https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.09.019>
- FN (2008). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*
<https://fn.se/wpcontent/uploads/2016/07/Allmanforklaringsomdemanskligarattigheterna.pdf> [2023-02-08]
- Francis, M (2001). A Case Study Method For Landscape Architecture. *Landscape Journal*. 20 (1), 15-29 <https://doi.org/10.3368/lj.20.1.15>
- Grabalov, P & Nordh, H. (2021). The Future of Urban Cemeteries as Public Spaces: Insights from Oslo and Copenhagen. *Planning Theory & Practice*. 23(1), 81-98
<https://doi.org/10.1080/14649357.2021.1993973>
- Kristensen, L. (2021) Från betesmark till gräsmatta och tillbaka igen - Ett återtag av historisk skötsel för kyrkogårdens gröna rum. I: (red.) Jacobsson, A. *Bulletin för trädgårdshistorisk forskning NR 33-34*. 18-21
<http://www.gardenhistoryforum.org/wp-content/uploads/2021/10/Bulletin-fo%CC%88r-tra%CC%88dga%CC%88ardshistorisk-forskning-nr-33-34-20202021.pdf>
- Lundqvist, K. (1992). Från beteshage till trädgård - kyrkogårdens historia. I: Bucht, E (red.). *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Alnarp: MOVIUM-sekretariatet i samarbete med Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniversitet. 12-35
- Nordh, H. & Evensen, K. H. (2018) Qualities and functions to urban cemeteries across the capital cities of Scandinavia. *Urban Forestry & Urban Greening*. 33 80-91
<https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.01.026>

- Nordh, H., Stahl Olafsson, A., Kajosaari, A., Præstholm, S., Liu, Y., Rossi, S., & Gentin, S. (2022b). Similar spaces, different usage : A comparative study on how residents in the capitals of Finland and Denmark use cemeteries as recreational landscapes. *Landscape and Urban Planning*. 73, 127598
<https://doi.org/10.1016/j.ufug.2022.127598>
- Nordh, H., Wingren, C., Uteng, T. P., & Knapskog, M. (2022a). Disrespectful or socially acceptable? – A nordic case study of cemeteries as recreational landscapes. *Landscape and Urban Planning*. 231, 104645
<https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104645>
- Rae, R. A. (2021). Cemeteries as public green space: Management, funding and form. *Urban Forestry & Urban Greening*. 61, 127078.
<https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.127078>
- Stigsdotter, U. K., Corazon, S. S., Sidenius, U., Refshauge, A. D. & Grahn, P. (2017). Forest design for mental health promotion – using perceived sensory dimensions to elicit restorative responses. *Landscape and Urban Planning*. 160, 1–15
<https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.11.012>
- Stockholms stad (2016). *Ett grönare Stockholm – nya riktlinjer för förvaltning av stadens parker och naturområden*. Stockholm: Kyrkogårdsförvaltningen
<https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1863993>
- Stockholms stift (2017a). *Adolf Fredriks kyrkogård*.
https://issuu.com/stockholmsstift/docs/adolf_fredriks_kyrkog_rd_65baa76df9a1b5 [2023-01-26]
- Stockholms stift (2017b). *S:t Johannes kyrkogård*.
https://issuu.com/stockholmsstift/docs/s.t_johannes_kyrkog_rd_6827ff088efc26 [2023-01-26]
- Stockholms stift (2017c) *S:ta Maria Magdalena kyrkogård*
https://issuu.com/stockholmsstift/docs/s.ta_maria_magdalenas_kyrkog_rd [2023-01-27]
- Stockholms stift (2017d). *Katarina kyrkogård*.
https://issuu.com/stockholmsstift/docs/katarina_kyrkog_rd [2023-01-27]
- Stoltz, J & Grahn, P. (2021). Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics. *Urban Forestry & Urban Greening*. 59,126989
<https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.126989>
- Svenska kyrkan (u.å.a). *Kyrkogårdens historia - från gravkullar till minneslundar*.
<https://www.svenskakyrkan.se/kyrkogardens-historia---fran-gravkullar-till-minneslundar> [2023-01-29]
- Svenska kyrkan, (u.å.b) *S:t Johannes kyrka - Historik*.
<https://www.svenskakyrkan.se/johannes/st-johannes-kyrka---historik> [2023-01-26]
- Svenska kyrkan (u.å.c) *Att ansvara för en grav*.
<https://www.svenskakyrkan.se/begravning/om-gravratt> [2023-03-06]
- UNDP, (u.å.). *11 Hållbara städer och samhällen* <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2023-02-08]

WHO (2016). *Urban green spaces and health*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/345751/WHO-EURO-2016-3352-43111-60341-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [2023-02-08]

Figurer

- Figur 1: Stoltz, J & Grahn, P. (2021). Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics. *Urban Forestry & Urban Greening*. 59,126989 <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.126989>
- Figur 2: Lantmäteriet (2023). *Adolf Fredriks kyrkogård*. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-02-17]
- Figur 3: Lantmäteriet (2023). *S:t Johannes kyrkogård*. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-02-17]
- Figur 4: Lantmäteriet (2023). *S:ta Maria Magdalena kyrkogård*. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-02-17]
- Figur 5: Lantmäteriet (2023). *Katarina kyrkogård*. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2023-02-17]

Förord och tack

Det här är en kandidatuppsats inom landskapsarkitektur vid Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land.

Planerande och genomförande av studien samt skrivande av uppsatsen har utförts i samarbete mellan de båda författarna. Vidare har båda författare deltagit vid platsbesök samt analys av data. Hannah Nordström skrev första utkast till *Inledning, Grönytor i staden, Teoretiskt ramverk 1, Val av plats* samt konstruerade diagram för PSD och LSMM samt ortofoton. Ebba Edlund skrev första utkast till *Att använda kyrkogårdar i staden som rekreativ grönyta, Kyrkogårdar igår, idag och imorgon, Teoretiskt ramverk 2, Metoden, Metoddiskussion och kritik, Sammanfattning, Abstract* och metatext. Hannahs Nordströms texter har sedan reviderats av Ebba Edlund och vice versa. Båda författare har samskrivit *Syfte, Bildtexter, Resultat, Resultatdiskussion* och *Kyrkogården som rekreativ miljö* samt *Slutsats*. Båda författare har bidragit med foton.

Tack till vår fantastiska handledare Helena Nordh som har stöttat oss genom hela skrivandet och kommit med både förslag på kompletterande teoretiskt ramverk och artiklar vi kan använda oss av.

Tack även till vår seminariegrupp som har kommit med konstruktiv kritik och uppmuntrande ord.

Tack till Ebbas sambo Josef Pettersson för ovärderlig input och många, många, många koppar kaffe.

Bilaga 1 – checklista

PSD 1: Natural quality - *naturlig kvalitet*

Spontan och naturligt förekommande vegetation

Självsådd vegetation

Vilda djur

Ofta större ytor

Gamla träd

Stenblock

Övrigt

PSD 2: Cultural quality - *kultiverad kvalitet*

Tydligt människopåverkat

Trosyttringar

Kulturyttringar

Historiska lämningar

Monument/statyer

Kultiverad mark

Underhållen mark

Ofta mindre ytor

PSD 3: Cohesive quality - *sammanhängande kvalitet*

Rumsligt enhetlig

Strukturellt enhetligt

Innehållsmässigt enhetlig

Ofta större ytor

Avskilt från omgivningen

PSD 4: Diverse quality - *diversifierad kvalitet*

Variation i...

Färg

Form

Textur

Doft

Artrik/hög biodiversitet

Variation av naturliga element

Mångfacetterad vegetation

PSD 5: Sheltered quality - *skyddad kvalitet*

Ombonat

Hög upplevd säkerhet

Lugnt

Tryggt

Plats att vara själv

Plats för mindre sällskap

“To see without being seen”

PSD 6: Open quality - *öppen kvalitet*

Överblickbarhet

Vyer/utsikter

Avsaknad av skymmande föremål

Avsaknad av skymmande vegetation

Rörelsefrihet

Utrymme för olika aktiviteter

PSD 7: Serene quality - *rofylld kvalitet*

Tyst

Lugnt

Avslappnande

Hög upplevd säkerhet

God skötsel

Avsaknad av skräp

Avsaknad av ogräs

Naturljud

Avsaknad av människor

PSD 8: Social quality - *social kvalitet*

Närvaro av människor

Möjlighet för aktiv socialisering

Möjlighet för passiv socialisering

Urbana aktiviteter så som...

prata

äta

leka

etc.

Liminal space - *ett mellanrum/tröskelvärden*

Upplevs platsen som privat?

Upplevs platsen som offentlig?

Kan man vara ensam bland andra?

Spiritual space - *ett spirituellt rum*

Upplevs platsen som något mystisk?

Upplevs en andlighet?

Upplevs man få uttrycka starka känslor inför andra?

Kan man få känna sorg utan att bli störd av andra?

Upplevs platsen som återhämtande? En tyst oas?

Historiska värden?

Multicultural space - *ett multikulturellt rum*

Finns det utrymme för andra religioner?

Finns det utrymme för icke-troende?

Upplevs platsen som välkomnande för alla? Varför/varför inte?

Multifunctional space - *ett multifunktionellt rum*

Finns andra funktioner än gravgård?

Framgår ett ekologiskt fokus?

Framgår ett socialt fokus?

Finns möjlighet för rekreation?

Upplevs konflikter mellan olika aktiviteter?

Övriga kommentarer:

Bilaga 2 – protokoll från platsbesök

Adolf Fredriks kyrkogård

PDS 1: Natural quality - *naturlig kvalitet*

Kyrkogården saknar överlag en tydlig upplevelse av kvaliteten *naturlig*.

Kyrkogården saknade spontan och naturligt förekommande vegetation.

Utöver en bit nyanlagd ängsmark var vegetationen ej självsådd. Det förekom vilda djur såsom småfågel samt en mindre faunadepå. Kyrkogården var indelad i kvarter och mindre delområden, vilket innebär att det saknades större naturliga ytor, men däremot fanns ett mindre område (ängspartiet) med högre naturliga kvaliteter än övriga kyrkogården. Det saknades naturelement såsom stenblock. På platsen fanns många äldre träd, men dessa var beskurna och bedöms därmed inte gå in under naturlig karaktär. I övrigt var det hög bullervolym från trafiken, men samtidigt påtagligt mycket fågelkvitter.

PSD 2: Cultural quality - *kultiverad kvalitet*

Kultiverad var den dominerande kvaliteten på platsen. Kyrkogården var tydligt människopåverkat, vilket framgick genom de välskötta gräsmattorna, de beskurna träden, den städade marken och gestaltningens symmetriska kvartersuppbyggnad. Det förekom trosyttringar i form av kors, kulturyttringar i form av besurning av träd och val av växtlighet (praktrabatter). Vidare innebär kyrkogården, med dess monument och kyrka, en historisk lämning i sig.

PSD 3: Cohesive quality - *sammanhängande kvalitet*

Kyrkogården bedöms som en enhetlig och sammanhängande yta med genomgående design och struktur. Kyrkogårdens mindre storlek hämmar dock den sammanhängande upplevelsen eftersom man ständigt ser staden utanför kyrkogårdens gränser. Om än gravgården är fysiskt avgränsad från omgivningen med staket och viss upphöjning innebär den fria sikten mot vägar att kyrkogården inte upplevs som visuellt avskild. Kyrkogården bedöms ha relativt sammanhängande kvalitet.

PSD 4: Diverse quality - *diversifierad kvalitet*

Kvaliteten fanns till viss del på mindre ytor. Det fanns en variation i vegetationen från rabatter, till buskar, till träd (exempelvis vid minneslunden). En variation av både växtarter och färger kan förekomma vid gravarna där anhöriga och besökare har lämnat olika blommor och föremål, men för det mesta uppfattas kyrkogården mer som *sammanhängande* än *diversifierad*. Kyrkogården har en låg diversifierad kvalitet.

PSD 5: Sheltered quality - *skyddad kvalitet*

Kyrkogården bedöms ha låg *skyddad kvalitet*. Gravgården upplevs inte som ombonat i och med den påtagliga visuella närvaron av omkringliggande vägar, de låga häckarna och avsaknaden av annan skyddande vegetation, objekt och

arkitektur. Platsen saknar även topografiska skyddande kvaliteter. Kyrkogården upplevs däremot som speciellt trygg och det finns utrymme både att vara själv på, exempelvis minneslunden, och för mindre sällskap. På platsen fanns väldigt många parkbänkar. Utöver bullernivån från Sveavägen bedöms platsen som lugn.

PSD 6: Open quality - *öppen kvalitet*

Kyrkogården har en påtaglig visuell *öppen* kvalitet, men fri rörelse begränsas med staket och avgränsningar. Platsen är huvudsakligen överblickbar, men den centrala placeringen av kyrkan begränsar sikten. Platsen saknar huvudsakligen utrymmen för olika aktiviteter utöver gravbesök, sitta på parkbänkar och promenad.

PSD 7: Serene quality - *rofylld kvalitet*

Kyrkogården bedöms ha mycket låg *rofylld* kvalitet, vilket huvudsakligen beror på trafikbullret från intilliggande Sveavägen. På platsen fanns en påtaglig närvaro av fågelljud, men den avslappnande effekten uteblev på grund av den höga bullervolymen. Platsen var välvårdad och välstädad, utöver en ensam ölflaska som hittades på en parkbänk. Under platsbesöket upplevdes även en påtaglig närvaro av människor, vilka huvudsakligen genade genom kyrkogården. Under vintertid saknas visuellt skydd mot Sveavägen, men under sommartid kan grönska bidra med fler rofyllda kvaliteter.

PSD 8: Social quality - *social kvalitet*

Sociala kvaliteter finns till viss del. Platsen upplevs ha en stark närvaro av människor, vilket tar sig uttryck i förbipasserande och personliga gravutsmyckningar. På platsens östra del noterades en generös mängd sittbänkar, vilket möjliggör för passiv såväl som aktiv socialisering. Utöver bänkarna saknas element som bjuder in till socialisering och andra urbana aktiviteter. Social kvalitet bedöms överlag som relativt låg.

Liminal space - *ett mellanrum/tröskelvärden*

Platsen är huvudsakligen privat och under platsbesöket noterades ingen större konflikt mellan den privata sfären (gravbesökare) och den publika (människor som genar, sitter på parkbänkar et cetera). Dock kan konflikt uppstå mellan besökare till minneslunden och de som sitter på parkbänkar på den rekreativa ytan då parkbänkarna på de båda platserna är riktade mot varandra, vilket innebär att man får ögonkontakt. Vidare upplevde vi att man kan vara själv på platsen utan att för den sakens skull känna sig ensam. Lågt tröskelvärde i och med dålig balans mellan den privata sfären och den offentliga sfären.

Vid entréer fanns uppsatta skyltar som informerade om gröna initiativ samt skyltar med förhållningsregler. Exempelvis fanns regler om förbud mot alkoholkonsumtion och hundar, men under platsbesöket noterades både en tom ölflaska och kopplade hundar. Vidare var begravningsplatsen omgärdad med gjutjärnsstaket och hade tydliga entréer med höga grindar.

Spiritual space - *ett spirituellt rum*

Den påtryckande närvaron av sorgeträd, kyrka och andra trosyttringar gör att platsen upplevs som andlig, men inte nödvändigtvis mystisk. Vidare innebär överblickbarheten att platsen blir något obekvämt att uttrycka starka känslor på då man inte riktigt kan gå undan och man blir sedd av förbipasserande på gatan. Platsen upplevs inte heller som speciellt återhämtande i och med den höga ljudnivån. Däremot innehåller platsen många historiska värden. Kyrkogården upplevs som något spirituellt.

Multicultural space - *ett multikulturellt rum*

Det fanns inte några tydliga tecken på närvaro av andra religioner och det fanns heller inte några informationsskyltar eller liknande som speciellt välkomnade/uppmanade till andra religioners närvaro, däremot fanns andra kulturer representerade och kyrkogården öppen för alla att besöka och vistas i. Det fanns ett särskilt begravningsområde för den lettiska församlingen invid urlunden. Vidare noterades en skylt vid entrén där församlingen erbjöd fri förskola, kör för alla och öppet café, et cetera, vilket är ett sätt att välkomna allmänheten. Relativt lågt multikulturellt värde.

Multifunctional space - *ett multifunktionellt rum*

Kyrkogården är multifunktionell. Platsen har en tydlig primärfunktion som begravningsplats, men därutöver lyfter kyrkan även ekologiska värden. På platsen fanns en faunadepå i form av död ved och ett anlagt ängsparti och vid entrén fanns en skylt som informerade om kyrkans ekologiska fokus. Vidare saknar platsen rekreativa värden utöver parkbänkarna. I övrigt noterades vi en möjlig konflikt i att minneslundens parkbänkar och den sociala ytans parkbänkar står riktade mot varandra, vilket gör att man kan få ögonkontakt med människor som vill vara privata i minneslundan. Det råder därmed eventuell konflikt mellan de båda programmerade ytorna.

S:t Johannes kyrkogård

PSD 1: Natural quality - *naturlig kvalitet*

Platsen bedöms ha en mycket låg naturlig kvalitet. Det förekom inte någon spontan eller naturligt förekommande vegetation och inga vilda djur observerades under platsbesök. Värt att notera är att det inte ens förekom fågelkvitter. Det fanns flera äldre träd, men i övrigt saknades naturliga kvaliteter.

PSD 2: Cultural quality - *kultiverad kvalitet*

Kyrkogården har en mycket hög kultiverad kvalitet. Platsen var tydligt människopåverkad och det fanns gott om tros- och kulturyttringar i form av monument samt andra historiska lämningar. Speciellt utmärkande var det äldre rödmålade klocktornet i södra delen av kyrkogården. Marken var väl underhållen. Vidare korsas kyrkogården av boulevardliknande passager, vilka kantas av äldre alléer. Träden i alléerna var hårt beskurna. Det tydliga och strukturala formspråket förstärker den kulturella kvaliteten ytterligare.

PSD 3: Cohesive quality - *sammanhängande kvalitet*

Under platsbesöket var halva kyrkogården avspärrad bakom provisoriskt stängsel, så endast södra delen kunde analyseras. Den södra delen bedömer vi ej som sammanhängande då den innefattade gravplatser, gräsmatta, klocktorn, topografiska skillnader samt en lekplats med tillhörande bollplan. Utan möjlighet att inventera norra delen bedömer vi ändå hela kyrkogården som osammanhängande i sin utformning då man har gjort en uppdelning mellan rekreativ yta i söder och begravningsområde i norr. Därtill anser vi att utformningen hämtat inspiration både från 1700-talets strikta linjer samt 1800-talets engelska landskapsarkitektur, vilket skapar en kontrast. Kyrkogården bedöms ha mycket låg sammanhängande kvalitet.

PSD 4: Diverse quality - *diversifierad kvalitet*

Platsen upplevs som relativt diversifierad. Det råder variation i färg, form och textur. Kyrka och klocktorn kontrasterar i färg sinsemellan och med övriga miljön. Vidare bedöms biodiversiteten som låg, det finns få eller inga naturliga element och vegetation är ensidig (huvudsakligen träd och därtill få arter). Hela kyrkogården är uppdelad mellan en parklik miljö i söder och en tydlig kyrkogårdsmiljö i norr. Kontrasten mellan de två områdena ger en diversifierad kvalitet.

PSD 5: Sheltered quality - *skyddad kvalitet*

Brist på omgärdande vegetation i södra delen gör att platsen upplevs ha låga skyddande kvaliteter. Dock finns mindre delområden vilka upplevs ha rumsliga kvaliteter. Vidare har alléerna en rumsskapande effekt. Även de topografiska skillnaderna verkar rumsskapande. Säkerheten upplevs som hög i och med de många lamporna. Platsen upplevs vidare som trygg och lugn och det finns utrymme att vara både själv och i grupp. I och med den stora skalan kan man dock inte vistas på platsen utan att bli sedd av andra, så den skyddande effekten, i liten skala, uteblir.

PSD 6: Open quality - *öppen kvalitet*

Platsen har höga öppna kvaliteter. Kyrkogården har relativt bra överblickbarhet och de topografiska skillnaderna bjuder på utsikt, men har även bitvis en viss skymmande effekt, beroende på var man står. I övrigt har platsen god rörelsefrihet och det finns utrymme för många olika typer av rekreativa aktiviteter, både inom lekområdet och på de stora gräsmattorna.

PSD 7: Serene quality - *rofylld kvalitet*

Under platsbesöket upplevdes platsen som övervägande tyst för att ligga mitt inne i staden. Platsen var huvudsakligen lugn och upplevdes som avslappnande. Vidare upplevdes säkerheten som hög i och med mycket belysning och god överblickbarhet. Skötseln var hög, men det fanns en del skräp. Platsen saknade även naturljud. Därtill var det många människor som passerade igenom. Trots låg ljudnivå och hög skötsel innebär den starka närvaron av människor samt avsaknaden av naturljud att platsen bedöms ha låg rofylld kvalitet.

PSD 8: Social quality - *social kvalitet*

De sociala kvaliteterna bedöms som höga. Det var hög närvaro av människor och det fanns möjlighet för både aktiv och passiv socialisering samt möjlighet att utföra urbana aktiviteter såsom att prata, mötas, äta och leka.

Liminal space - *ett mellanrum/tröskelvärden*

Den analyserbara delen av platsen bedöms som mycket offentlig. Vi bedömer även att man kan vara själv utan att för den sakens skull vara ensam i och med att det är uppdelat i områden för rekreation och begravningsområde. Den offentliga känslan förstärks av att den södra, mer parklika delen, saknar avgränsande staket. Den norra delen är dock upphöjd från gatunivå, vilket skiljer den från omkringliggande miljö. Vid gatuentré fanns skyltar vilka informerade om förhållningsregler, bland annat om hundförbud. Under platsbesök noterades, trots förbud, flertalet hundar som rastades. God balans mellan offentligt och privat tack vare uppdelning mellan funktionsområden, vilket ger ett högt tröskelvärde.

Spiritual space - *ett spirituellt rum*

Platsen upplevs inte som mystisk och därtill inte speciellt andlig, vilket beror på den mer parklika karaktären. Vidare innebär uppdelningen mellan begravningsområde och rekreativ yta att det både finns och inte finns utrymme att uttrycka starka känslor. Platsen upplevs huvudsakligen som en tyst oas men lekplatsen kan eventuellt verka störande för besökande. Vidare bedöms platsen ha många historiska värden, bland annat i form av statyer, klocktorn och dylikt. S:t Johannes kyrkogård bedömdes ha mycket låga spirituella kvaliteter.

Multicultural space - *ett multikulturellt rum*

I och med uppdelningen mellan rekreationsyta och begravningsområde upplever vi platsen som välkomnande för alla. Den parklika delen gör att kyrkogården upplevs som mer sekulariserad och mindre som en kyrkogård. Det finns skyltar som informerar om att platsen är en kyrkogård och att besökare ska visa respekt och behandla den som just en kyrkogård, men i praktiken innebär den parklika karaktären att platsen behandlas mer som en park. Multikulturaliteten bedöms dock överlag som låg i och med att andra religioner (än kristendom) finns representerade och heller inte några andra kulturer.

Multifunctional space - *ett multifunktionellt rum*

Platsen används för mer än som enbart begravningsplats och har därmed multifunktionella värden. Kyrkogården hade inte ett ekologiskt fokus, men däremot ett tydligt socialt fokus i och med de stora rekreationsytorna och lekplatsen. Rekreationsytan och begravningsområdet är skilda, troligtvis för att undvika konflikt mellan besökande till gravarna och rekreatörer. Begravningsområdet är därtill visuellt skilt från lekområdet. I övrigt används platsen för hundpromenader, trots skyltat förbud. Förbipasserande menade även att man ofta äter lunch på de öppna gräsytona under de varmare månaderna. Yngre såväl som äldre barn går hit för att "hänga". Vidare har franska skolan hyrt in sig på lekplatsen för att nyttja den som skolgård mellan 8-17 på vardagar.

S:ta Maria Magdalena kyrkogård

PSD 1: Natural quality – *naturlig kvalitet*

Förekom ej spontan eller naturligt förekommande vegetation. Dock observerades vilda djur såsom ekorre och småfågel. På platsen fanns gamla träd, men i övrigt saknades naturliga element. Platsens naturliga kvalitet bedöms som låg.

PSD 2: Cultural quality - *kultiverad kvalitet*

Platsen upplevs ha mycket hög kultiverad kvalitet. Kyrkogården är tydligt människopåverkad och det finns gott om tros- och kulturyttringar i form av nationalromantiska runstenar, vattnelement, monument samt även en plack med en dikt i vilken Maria Magdalena nämns. Gräsmattorna är väl underhållna och träden är beskurna efter 1700-talssed.

PSD 3: Cohesive quality - *sammanhängande kvalitet*.

Utförandet av hela kyrkogården är designmässigt sammanhängande, men det finns mindre delområden som särskiljer sig. Bland annat askgravlunden har en betydligt mer modern design än övriga kyrkogården. I övrigt bedöms platsen som rumsligt och strukturellt enhetlig, dock förekommer indelning i mindre delområden mellan gravar och gräsmatta. Kyrkogården är något mindre, vilket gör att omgivningen upplevs som extra påtaglig. Sammanhängande kvalitet bedöms som relativt hög.

PSD 4: Diverse quality - *diversifierad kvalitet*

Det råder viss variation i färg och form, men inte i textur. Kyrkan kontrasterar med sin ljusa färg mot resten av kyrkogården och det råder stor spridning i vad besökare lämnar vid gravarna. Gravutsmyckningarna gör att begravningsområdet upplevs som färgrikt. Formmässigt skiljer sig den runda askgravlunden från omgivningen.

Vi bedömer inte att platsen är speciellt artrik, om än det här var den enda kyrkogård där vi observerade något annat vilt än bara småfågel. Det rådde heller inte speciellt stor variation i växtval. Majoriteten av vegetationen utgjordes av lindalléer. Låg diversifierad kvalitet.

PSD 5: Sheltered quality - *skyddad kvalitet*

Platsen upplevs inte som ombonad i sig, men omkringliggande slutna fasader ramar in kyrkogården och skapar ett rum och avskärmar mot övriga Södermalm. Säkerheten upplevs som hög och platsen upplevs därtill som både lugn och trygg. På kyrkogården finns platser där du kan gå undan och vara själv, exempelvis vid den delvis avskilda minneslunden. Minneslunden har högre skyddad kvalitet än övriga området. Vidare finns det inte plats för mindre sällskap och man kan inte se ut utan att bli sedd själv, så överlag bedöms platsen ha låga skyddande kvaliteter.

PSD 6: Open quality - *öppen kvalitet*

Hög överblickbarhet vintertid, men sommartid kan bladen på träden eventuellt utgöra ett visuellt hinder. På platsen fanns få eller inga skymmande föremål, men vegetationen kan eventuellt verka skymmande. Vidare hade platsen relativt hög rörelsefrihet och det fanns utrymme för olika aktiviteter. Bland annat fanns större

gräsmattor, parkbänkar samt vattenelement sommartid. Överlag bedöms den öppna kvaliteten som hög.

PSD 7: Serene quality - *rofylld kvalitet*

Trots en närvaro av människor på platsen och trots att kyrkogården inte kan betraktas som tyst bedömer vi ändå att platsen har en viss rofylld kvalitet. Tack vare att kyrkogården är upphöjd jämte Hornsgatan och att man därtill har planterat en häck längs med vägen, vilket gör att man inte ser gatan inifrån kyrkogården, upplevs trafikbullret som mindre påtagligt. Platsen var lugn, avslappnande, välskött och skräpfri.

PSD 8: Social quality - *social kvalitet*

Platsen upplevs ha relativt höga sociala kvaliteter. Det finns en påtaglig närvaro av människor och det finns utrymme för både aktiv och passiv socialisering. Det finns en större öppen gräsyta, samt sittbänkar, som möjliggör för diverse rekreationella aktiviteter såsom att prata, äta, hundrastning och lek.

Liminal space - *ett mellanrum/tröskelvärden*

Platsen överlag upplevs som mycket offentlig, men själva gravplatserna upplevs privata. Begravningsområdena ligger precis invid de genomkorsande vägarna, vilket gör att gravarna upplevs som mindre privata. Det fanns dock begravningsområden som var lite mer avskilda, vid vilka man som besökare kan vara mer privat. Vidare finns det möjlighet att gå undan om man känner att man vill vara ensam, men överlag är platsen väldigt offentlig. Noteringsvärt är att det ej satt skyltar vid entré som informerade om förhållningsregler. Lågt tröskelvärde eftersom det råder en dålig balans mellan det offentliga och det privata.

Spiritual space - *ett spirituellt rum*

Platsen upplevs inte som speciellt mystisk, men däremot finns en påtaglig andlighet. I och med att man kan gå undan upplevde vi att man kan ge uttryck för starka känslor. Platsen uppfattades som återhämtande, om än inte tyst. Vidare ansåg vi att platsen har många och höga historiska värden i egenskap av att vara en av de äldsta kyrkogårdarna i Stockholm. Kyrkogården innehar viss spiritualitet.

Multicultural space - *ett multikulturellt rum*

Platsen upplevs som delvis multikulturell i och med att Finskortodoxa kyrkan hyr in sig i Maria Magdalenas lokaler, men i övrigt påträffades inte några andra religiösa symboler. Vi anser dock att det finns utrymme för icke-troende och att platsen är välkomnande för alla. Platsen används flitigt av boende i området, primärt som park och genväg mellan Mariatorget och Slussen.

Vidare finns det kulturella inslag på platsen. Vid entrén invid Hornsgatan finns en plack med en dikt som handlar om Maria Magdalena och på platsen finns även monument tillägnade skalden som Evert Taube.

Multifunctional - *ett multifunktionellt rum*

Platsen är relativt multifunktionell. Under platsbesök kommenterade en verksam vid Maria Magdalena att de öppna gräsmattorna används rekreationellt för picnic, träning och solande. Vidare observerade vi flertalet hundar (varav en var okopplad) och lunchätande människor som satt på bänk i solen. Vi kan därmed konstatera att platsen har fler funktioner än enbart som begravningsplats. Den verksamma vid Maria Magdalena menade även att det kan uppstå viss konflikt mellan besökare av minneslundan och träningsentusiaster som nyttjar intilliggande gräsmatta.

Katarina kyrkogård

PSD 1: Natural quality - *naturlig kvalitet*

Förekom ej spontan eller naturligt förekommande vegetation. Vid platsbesök noterades fågelkvitter och vi observerade ett flertal äldre träd som tillåts växa fritt, men i övrigt saknades naturliga kvaliteter. Platsen upplevdes som väldigt underhållen. Naturlig kvalitet bedöms låg.

PSD 2: Cultural quality - *kultiverad kvalitet*

Utöver kvarlämnade kvistar och löv var platsen ytterst välunderhållen och tydligt människopåverkad. Det fanns trosyttringar i form av kors, änglasymboler et cetera samt kulturyttringar såsom bevarade monument samt monument över exempelvis arkitekt Carl Fredrik Adelcrantz. Vi bedömer att platsen har hög kultiverad kvalitet.

PSD 3: Cohesive quality - *sammanhängande kvaliteten*

Kyrkogården är uppdelad i flera mindre delområden, vilka skiljer sig strukturellt och innehållsmässigt från varandra. Det fanns en öppen tom rekreationell gräsyta i nordöstra hörnet, ett tätbelagt begravningsområde med mindre gravstenar i rader i sydöstra hörnet, en stor parklik minneslund med buskage, sirliga gångar och vattenspel i sydvästra hörnet och ett äldre begravningsområde som bäst kan beskrivas vara av gotisk karaktär i nordvästra hörnet. Platsen är därmed ej rumsligt eller strukturellt enhetlig. Dess sammanhängande kvaliteten bedöms som mycket låga.

PSD 4: Diverse quality - *diversifierad kvalitet*

Platsen uppfattades som väldigt varierad i färg, form och textur (se ovan). Sydöstra delområdet uppfattades som speciellt varierad i och med de många olika sorters gravutsmyckningar besökare lämnat. Även en stor variation av vegetation i form av spridda mindre buskar bidrar med en brokighet. Inom hela kyrkogården finns en stor variation av planterade växter och det noterades en stor mängd äldre träd. Platsen bedöms inneha hög diversifierad kvaliteten.

PSD 5: Sheltered quality - *skyddad kvalitet*

Kyrkogården upplevs som säker, trygg och lugn och det finns utrymme för mindre sällskap och för att vara själv, däremot kan platsen inte betraktas som ombonad och kvaliteten "To see without being seen" uteblir. På sommaren kan dock växtlighet

bitvis bidra med en mer ombonad känsla. Överlag bedöms den skyddande kvaliteten som låg.

Det förekommer dock mindre delområden, exempelvis sydöstra hörnet, som kan betraktas som mer skyddande. Här växte mer omslutande och tät vegetation.

PSD 6: Open quality - *öppen kvalitet*

Platsen har överlag hög överblickbarhet och bjuder på många vyer och utsikter, men det förekommer både skymmande föremål och skymmande vegetation. Det råder relativt hög rörelsefrihet, men vissa delområden avgränsas med staket, exempelvis minneslunden. Den öppna kvaliteten är mest framträdande i nordöstra hörnet, vilken består av en stor öppen gräsyta. Vidare finns utrymme för olika aktiviteter. Den öppna kvaliteten bedöms som hög.

PSD 7: Serene quality - *rofylld kvalitet*

Platsen var huvudsakligen tyst, men förbipasserande förde en hög ljudnivå och det förekom trafikljud om än trafiken i sig inte syntes inifrån kyrkogården. I övrigt upplevdes platsen som lugn och avslappnande. Upplevda säkerheten är hög, graden av skötsel är hög, det är välstädat och vi noterade inte något ogräs. Det förekom även naturljud i form av fågelkvitter. Generellt är den rofyllda kvaliteten hög, men trafikljuden och mängden förbipasserande drar ner kvaliteten, varför platsen i slutändan bedöms ha relativt rofylld kvalitet.

PSD 8: Social quality - *social kvalitet*

Den sociala kvaliteten bedöms som ytterst hög i den rekreationella delen, men som lägre i övriga delar. Platsen har en stark närvaro av människor i samband med den välanvända passagen genom kyrkogården och det finns möjlighet för både aktiv och passiv socialisering. Speciellt gräsytan används i hög grad för picnic och andra rekreationella aktiviteter av boende i närområdet. Vidare finns möjlighet för urbana aktiviteter såsom att prata, äta och leka. Trots att platsbesök skedde under vintertid noterades lunchätande sällskap som satt på stentrappor och bänkar. Det satt även ett mindre sällskap på en parkbänk och samtalade.

Liminal space - *ett mellanrum/tröskelvärden*

Platsen upplevdes överlag som offentlig, men mängden nya gravar i sydöstra hörnet gjorde att det delområdet kändes mer privat. Delområdet upplevs ha tagits i anspråk av gravbesökare i och med de många och personliga gravutsmyckningar som efterlämnats. Vidare, i och med att kyrkogården är så pass stor finns möjlighet för både stora och små sällskap att socialera med andra eller sinsemellan alternativt gå undan ifall man så önskar. Storleken på begravningsplatsen gör det möjligt att distansera sig från andra besökare, vilket innebär att avståndet möjliggör att man kan vara och känna sig mer eller mindre privat, trots att man befinner sig i ett offentligt rum. Vidare fanns skyltar med förhållningsregler vid entré. Bra balans mellan offentligt och privat ger därmed ett högt tröskelvärde.

Spiritual space - ett spirituellt rum

Kyrkogården, med sina många äldre och något sammanfallande gravstenar, upplevdes som både mystisk och andlig. Kyrkobyggnaden har en påtaglig närvaro på hela begravningsplatsen i och med att den står på en höjd och blickar ut över hela området. Vidare upplever vi att den stora variationen av rum inom området gör att man bekvämt kan gå undan och ge uttryck för starka känslor. Därtill anser vi att platsen har en återhämtande effekt och de äldre träden på platsen anser vi vara speciellt historiskt värdefulla. Platsen har en hög spirituell kvalitet.

Multicultural space - ett multikulturellt rum

Vi upplever inte att platsen kan betraktas som speciellt mångkulturell. Det finns inte riktigt utrymme för andra religioner att ha begravningsplatser, men det finns ingen konflikt i att besöka platsen. Den rekreativa gräsytan i nordöstra hörnet gör att platsen upplevs som välkomnande för alla. Låg multikulturalitet i och med inga andra religioner eller kulturer.

Multifunctional space - ett multifunktionellt rum

Platsen är väldigt multifunktionell. Platsen används både som park och som begravningsplats. Katarina kyrka har ett tydligt socialt fokus i och med att de bevarar den parklika miljön till förmån för besökare och boende i närområdet och vi noterade även ett ekologiskt initiativ med bikupa och fågelholkar. Platsen kan används rekreativt och vi upplevde inte att den rekreativa ytan står i konflikt med övriga begravningsplatsen. Exempelvis har man lagt picnicyta och minneslund i motstående hörn av kyrkogården. Eventuellt kan besökare vid de mer närliggande gravarna uppleva viss avsaknad av avskildhet.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.